KÁVA TÉKA

Napút-füzetek

111.

Mária néni ifjúkori emlékei

Lejegyezte és szerkesztette Sági Mária

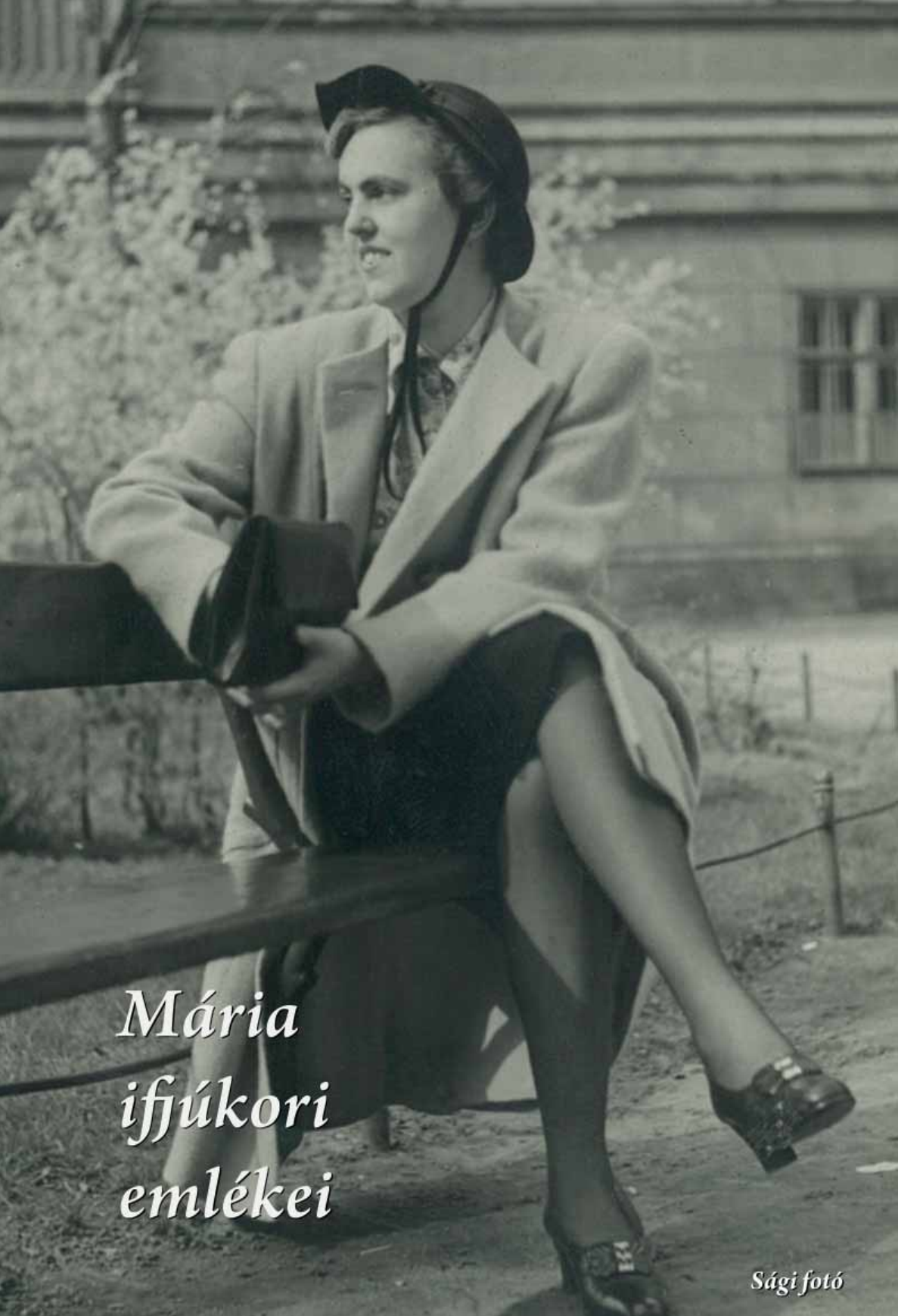

Mária ifjúkori emlékei

Sági fotó

Ajánlás

Ságiné Máriát – és testvérét, Istvánt – a hetvenes évek elején ismertem meg, amikor egy zenepszichológiai kutatáshoz kerestem munkatársat. Mari éppen egy ilyen cikkel jelentkezett a Valóság szerkesztőségében (amelynek akkor tagja voltam), így aztán megtaláltuk egymást. Később mindketten munkatársaim lettek a hajdani Népművelési Intézetben. Természetesen megismerkedtem édesanyjukkal, Mária nénivel is, aki már akkor lenyűgözött sokoldalú érdeklődésével.

Azóta eltelt közel negyven esztendő, és Mária néni túlhaladta a 100 évet. Gyermekei ezért határozták el, hogy megjelentetik az ő élményeiről készült interjúkötetet – amelyben főként fiatal koráról készült élményeit mondta el.

Az interjúkötetet újra elolvastam, és most még jobban elcsodálkoztam. Én sem vagyok mai gyermek (csak 13 évvel fiatalabb Mária néninél), tehát már éltem abban a korban, amelyben a történetek játszódtak. Elmondhatom, hogy bámulatos érzékenységgel és ítélőképességgel tudja érzékeltetni, hogy milyen volt az akkori világ.

Igen változatos életet élt. Úgy alakult a családi sorsa, hogy sokszor kellett mindent elölről kezdenie. Új helyre került, más családhoz, más városba, más iskolába, más munkahelyre a segédápolótól kezdve a multimilliomos Weiss bárónő titkárságáig. És ő mindebben el tudott igazodni.

A Weiss-család sajátos szerepet játszott a magyar történelemben. Nemcsak a nagyipar – ha úgy tetszik, a kapitalizmus – fejlődésében, hanem annak olyan változatában, amely az általa teremtett gazdasági lehetőségeket a társadalom jólétének javítására, az európai szint elérésére kívánta felhasználni. Weiss Edith ennek volt a családon belüli felelőse. Kórházat, csecsemőotthont, napközi-otthont, társadalombiztosítási intézeteket működtetett. Mária néni ebben volt segítőtársa, a „nagy idők tanúja".

Történetei ezért hiteles képet nyújtanak az akkori Magyarország középosztályának belső életéről. És közben természetesen megszerettetik őt magát, aki mindezt magától értetődő természetességgel mondja el gyermekeinek. Benne van az erkölcsi útmutatás: hogyan kell elviselni ezt a bonyolult életet.

Ezért azok is élvezettel olvashatják, akik nem ismerik sem Mária nénit, sem gyermekeit, sem a kort, amelyben játszódik.

Ajánlom tehát mindenkinek figyelmébe:

Vitányi Iván

Weisz Máriának hívnak. Amikor kicsike voltam, mindig úgy mondtam, Weisz Mancika, Mária. Születtem 1912. szeptember 16-án, Szolnokon. Amikor 2 éves voltam, akkor az édesanyám 10 nap alatt meghalt tüdőgyulladásban, 30 éves volt, és hátrahagyott 4 kicsi lányt (5, 4, 2, 1 éveseket).

Weisz János volt az édesapám, Torontál megyében született, Nagygájon, 1885-ben, és még 23 éves korában nem tudott igazán magyarul. Nem tudom, mi volt az iskolai végzettsége. Hivatásos katona volt, ahogy akkor mondták, bemaradó katona. Kitöltötte a katonaidejét, és bent maradt. Nagyon gyorsan őrmesteri rangba került. Hol Szolnokon, hol Szegeden szolgált. Szegeden volt a katonai nyilvántartó hivatal a Boldogasszony sugárúton. Ott dolgozott, katonai tisztviselőként, tiszthelyettesi rangban. Németül jobban tudott, mint magyarul. Németül gyönyörűen írt, és jó helyesírással. Nagyon intelligens lehetett.

A nővérem, Vali mindig mutatta, hogy nézd meg, az apánk milyen okos ember volt, mindig ment kiküldetésbe Németországba is, és mindenütt nagy beosztásban volt. Irodába járt, fekete nadrágja volt és sötétkék lüszterzubbonya.

Apám tüdővészben halt meg. Budapesten a Tüdőszanatóriumba került, aztán hazajött Szegedre, és ott halt meg június 24-én, 1922-ben, 37 évesen.

Az apám szülei biztosan svábok voltak. Az édesapja borbély volt. Apámék hatan voltak testvérek: 4 fivér: József, Mihály, Antal, János, és két nővér: Terézia és Erzsébet. A fivérek közül Mihály kovács volt, kovácsműhelye volt a faluban, egy másik meg borbély. A harmadik fivér, Antal, aki szintén Szolnokon lakott, postatiszt. Ennél többet nem tudok a családról.

Édesanyám, Markovics Anna, 1885-ban született Aradon (ő volt a hetedik, a legfiatalabb gyermek). Aradon járt iskolába. Nagyon szépen kézimunkázott és szépen cimbalmozott. 15-16 éves korától kézimunka-iskolát tartott, tanította a fiatalokat, akik nem tudtak kézimunkázni. Amikor férjhez ment, 23 éves volt. Ez időben Szolnokon lakott. A templom mellett ismerte meg az apámat, és édesanyám tanította őt magyarra. Szerelem jött létre. Nem látták talán jónak ezt az udvarlást, de a nagymama azt mesélte, hogy azt mondta az apám: „akar maga itt 2 halott, ha nem, adja ide a lányát!" Mindenképpen feleségül akarta venni. Ez 1908-ban történt, ugyanebben az évben meg is esküdtek. Összesen 6 évig éltek együtt,

Dicsértessék a Jus Krisztus!

Sz. 105. szám. Másolat. Prot. II. könyv 186. lap.

KIVONAT

a Csanádegyházmegyébe és Torontál vármegyébe kebelezett nagygáji r. kath. plébániai egyház

KERESZTELTEK ANYAKÖNYVÉBŐL.

Házasságkötés céljára.

Bélyegmentes.

A születés éve, hava és napja	1885. május 27.
A keresztelés éve, hava, napja:	1885. május 30.
A megkeresztelt neve:	János.
„ neme:	fiú.
„ törvényes vagy törvénytelen:	törvényes.
A szülők vezeték- és	Weisz Sándor,
„ társ. állása	Katalin. Földmíves.
„ születési helye	
„ vallása:	R. kath.
„ lakhelye és házszám:	Maderitzfalva Sz. 90. sz. a.
A keresztszülők vezeték- és keresztneve	Dusay József, Kovács, Damov Teréz.
A keresztelő neve és hivatala	Gaál Imre, Lelkész.
Megjegyzés Jegyzet	1908. április 26-án Szolnokon egybekelt Markovics Annával. Wegling L. 95/1908.

Hogy ezen kivonat a fentjelzett anyakönyvvel szószerint megegyez: aláírásommal és egyházam hivatalos pecsétjével bizonyítom.

Kelt Nagygáj 1908. évi július hó 11. napján.

A NAGYGÁJI RÓM. KATH. PLÉBÁNIA HIVATAL PECSÉTJE

Korpanth József
lelkész

A csanád-egyházmegyei zajtó nyomása.

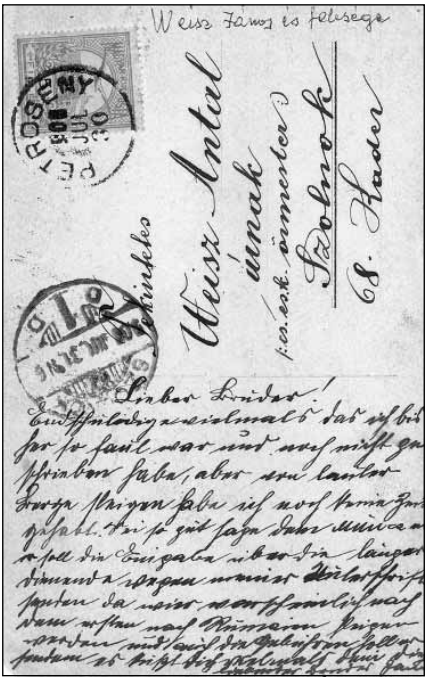

ezalatt született 4 gyermekük. Apámat Szolnokról Szabadkára helyezték, és onnét Szegedre. Szolnokon 3 kislány született, a negyedik, a kicsi lány, aki énutánam jött, Etelka, 1913-ban született Szabadkán. Szegeden a Feltámadás utcában laktunk, és a Rókus-templomba jártunk. Emlékszem, amint anyám ment a kútra vízért.

Édesanyám 1914-ben, 30 évesen, 10 nap alatt meghalt tüdőgyulladásban.

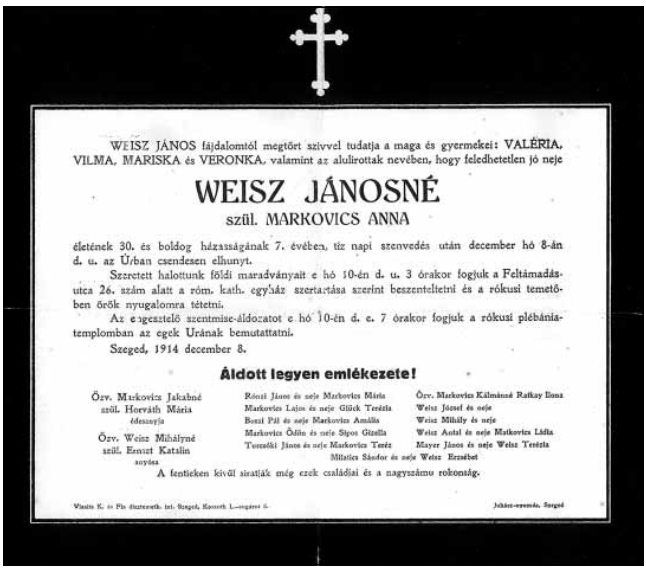

WEISZ JÁNOS fájdalomtól megtört szívvel tudatja a maga és gyermekei: VALÉRIA, VILMA, MARISKA és VERONKA, valamint az alulirottak nevében, hogy feledhetetlen jó neje

WEISZ JÁNOSNÉ

szül. MARKOVICS ANNA

életének 30. és boldog házasságának 7. évében, tiz napi szenvedés után december hó 8-án d. u. az Urban csendesen elhunyt.

Szeretett halottunk földi maradványait e hó 10-én d. u. 3 órakor fogjuk a Feltámadás-utca 26. szám alatt a róm. kath. egyház szertartása szerint beszenteltetni és a rókusi temetőben örök nyugalomra tétetni.

Az engesztelő szentmise-áldozatot e hó 10-én d. e. 7 órakor fogjuk a rókusi plébánia-templomban az egek Urának bemutattatni.

Szeged, 1914 december 8.

Áldott legyen emlékezete!

Özv. Markovics Jakabné szül. Horváth Mária, édesanyja
Özv. Weisz Mihályné szül. Ernszt Katalin, anyósa

Rózsi János és neje Markovics Mária
Markovics Lajos és neje Glück Terézia
Bozzi Pál és neje Markovics Amália
Markovics Ödön és neje Sipos Gizella
Turcsáki János és neje Markovics Teréz
Milatics Sándor és neje Weisz Erzsébet

Özv. Markovics Kálmánné Ratkay Ilona
Weisz József és neje
Weisz Mihály és neje
Weisz Antal és neje Markovics Lídia
Mayer János és neje Weisz Terézia

A fentieken kivül siratják még ezek családjai és a nagyszámu rokonság.

Visi Horváth Mária volt az anyai nagymama, testvérét Visi Horváth Erzsébetnek hívták. Valahol Fejér megyében laktak. Kerestem, hogy melyik faluban, hol születtek, hol laktak, de sajnos nem találtam meg. Arról mesélt, hogy a macskáknak mindig tejet adtak lavórban.

A nagymama szüleinek malma volt. Markovics Jakab volt a nagymamának a férje. Amikor elment kérőbe a nagymamáért, a testvére azt mondta a nagymamának, „ha te nem mész, majd megyek én". Így aztán inkább a nagymama ment hozzá Markovics Jakabhoz. Állítólag nagyon szép ember volt, legalábbis a képen. Aztán jöttek sorban a gyerekek. 7 gyerekük született. Mindegyik nagynénémet és nagybátyámat ismertem. A legöregebb volt Irma néni, majd Lajos bácsi, Ödön bácsi, Kálmán bácsi, Málcsi néni, Janka néni és az édesanyám következett.

Irma néni, a legöregebb, egy vasutasnak lett a felesége, unokájuk, dr. Rónai Gizella, most itt él Pesten.

Lajos bácsi fűszerkereskedő volt, annak volt egy nagyon tehetséges fia, Szilárd, aki Tolnai Klári villáját megvette 8 és fél kiló aranyért, most is abban lakik a családja.

Ödön bácsi lakatosként kovácsoltvas dísztárgyakat készített. Neki volt 2 lánya.

Kálmán bácsi jogász mellett dolgozott, nem volt doktorátusa. Egyetlen lánya, Margit nagyon okos lány volt.

Málcsi néni férje mozdonyvezetőként dolgozott, 4 gyermekük született.

Janka néni vöröskeresztes ápolónő volt, és hozzáment egy dúsgazdag özvegyemberhez.

Utána született az én anyám, Aradon. Azt elmesélte a nagymama, hogy a nagyapámat, Markovics Jakabot elütötte egy kocsi. Róla mindig azt mesélte, hogy a királyi kocsin járt, és vasúti főkalauz volt. Dr. Rónai Gizella viszont, anyám legidősebb testvérének az unokája Kispesten meglátogatott. Azt mesélte, hogy szó sincs róla, nem vasúti kalauz volt, hanem vasútépítő. Nem véletlen, hogy minden gyermek más helyen született, mert mindig ott laktak, ahova helyezték őket. Aradra, Temesvárra, Szolnokra, Szabadkára, hol ide, hol oda.

A nagymama Szolnokon élt, oda nem szoktunk elmenni. Csak mikor már apám halála után a mostohaanyámnál olyan tarthatatlan volt a helyzet, hogy az árvaszék elvett bennünket, akkor kerültek a nővéreim hozzá, én meg az árvaházba.

Gyerekkori emlékek Szegeden – 1912–1925

Amikor anyám meghalt, apám 29 éves volt, ott maradt 4 gyerekkel. A szegedi Honvéd Laktanya (Mars tér 1.) épületébe költöztünk, nagyon nagy lakásunk volt.

A nagymama elment Aradra, mert nem bírta elviselni, hogy a lánya meghalt, ő volt a kedvenc, a legkisebb gyereke. Egyszer apám elment a nagymamáért, mert az irodában a gyönyörű sötétkék zubbonyán fölfedezték a tetveket. Akkor hazahívta a nagymamát, hogy jöjjön, mert a 4 kislány tetves. Hazajött a nagymama, és ő nevelt bennünket. A kicsi, az Etelka húgom, angolkórban rövidesen meghalt. Arra is emlékszem, amikor a nagymama fakanállal etette a kislányt, kifeszítették a száját, hogy tudjanak egy kicsi ennivalót bejuttatni, meg arra is, amikor a kislány meghalt. Nagyon beteg volt, már nem tudott fölkelni, aztán már nem nyitotta a száját.

Szegeden nagyon nagy lakásban laktunk a kaszárnyában, ott a nagymama is elfért. Emlékszem, hogy az első világháború alatt az ágyak alatt ágyúk voltak. 1918-ban a laktanyával szemben volt az orosz fogolytábor. Az orosz foglyok részére mi, gyerekek elvittük a dinnyehéjat. Nem ettük ki teljesen, hogy jusson nekik is a piros beléből.

Kisgyerekkori emlékem, hogy a krisztírozást soha nem szerettem. Amikor nem volt széklet, akkor bepumpáltak folyadékot a végbélbe. Úgy látszik, hogy nem vazelinozták be, az annyira fájt, hogy úgy ordítottam, az egész ház összeszaladt. Előfordult, hogy kiabáltam Vali nővéremnek, mert én is le akartam vele menni az emeletről, ő meg nem várt meg, ezért utánadobtam egy kukoricacsutkát.

Ebben az időben apám udvarolt egy kasszírnőnek. Így nevezték a pénztárost. Emlékszem, hogy fekete hajú volt. Karácsonykor gyönyörű szép babát kaptunk mind a négyen, ma is emlékszem rá. Hároméves lehettem, amikor – nem tudom, hogy az enyém törött-e el, vagy másé –, de reggelre ugyanolyan, ugyanott volt újonnan. Olyan karácsonyfa volt, hogy plafonig ért. Később már nem volt az a kasszírnő, de a nagymama mindig azt hajtogatta, hogy mért nem azt a nőt vette el feleségül, majd ő gondozta volna a gyerekeket.

1918-ban, a nagy spanyolnáthajárvány idején mindannyian betegen feküdtünk, de akkor mindannyian meg is gyógyultunk. Egyszer meg Vilmának volt vérhasa.

Hanem rajtakapták apámat valami főhadnagy feleségével, és kötelezték, hogy vegye feleségül. El

kellett neki venni, talán akkor voltam 5 éves. A 6. évemet töltöttem, amikor szeptemberben költöztünk a Fekete Sas utcai lakásba Szegeden, a mostohamamával együtt.

Élet a Fekete Sas utcában

A lakásunk, annak ellenére, hogy leválasztott lakás volt, szép volt, hatalmas nagy, parkettás szobákkal, édesanyám háló- és ebédlőbútorával bútorozva. Az egyik szoba a Fekete Sas utcára nézett, ez volt a szülőké. Ennek egyik sarkában állt egy gyönyörű fehér, kör alakú cserépkályha. Ebből nyílt a fürdőszoba. Gyönyörű fürdőszoba volt, öntött porcelánkáddal. A másik szoba a gangra nézett, ez volt a gyerekek szobája. Itt volt az ebédlőbútor is. Hatalmas volt a konyha is, két bejárattal. A gangra is nyílt egy egyszárnyú üvegajtó. A konyha padlója hajópadlóval volt burkolva. Vízcsap is volt benne, és asztali tűzhely. A hatszemélyes ebédlőasztal kényelmesen elfért az ebédlőnek kialakított részében. Itt étkezett a család, minden alkalommal fehér abrosszal terítve. Körfolyosós gang volt, ahova szabad volt kimenni játszani.

A körfolyosó három házat kötött össze U alakban: a mi házunkat, oldalt a Kígyó utcai házat és szemben a Tisza Lajos körúti házat. Mindegyik ház körfolyosója az udvar felőli oldalra épült, vagy a lakások bejárati ajtaja, vagy a konyhaajtó szólt oda. Ha kimentem erre a körfolyosóra, a három háznak mindenét láttam. A konyhaajtóból láthattam, hogy a másik házban játszanak a gyerekek.

A lakásban nem lehetett mosni. A mosókonyhában, teknőben mostunk. Volt egy nagy mángorló is. Időről időre mi, gyerekek elmentünk a mosó néniért, aki kedvesen fogadott bennünket. „Jaj, de jó! A kisasszonkákat elküldték, hogy elhívják a mosó nénit." Megkínált bennünket frissen sütött olajos kenyérrel. Olyan finom volt, még ma is a számban érzem az ízét.

Hétköznaponként reggel nyolcra mentünk iskolába, apánk pedig az irodába, így előtte volt közös reggeli: tejeskávé malátakávéból és kenyér. Mind a hárman együtt jártunk. Az iskola 12-ig tartott.

Ketten főzték az ebédet, mostohanagymama meg a mostohaanyám. Nagyon jó, változatos konyhát vezettek, a kenyeret is ők dagasztották, mi, gyerekek pedig elvittük a pékhez megsüttetni. Egyik vasárnap lerágtam a kristálycukrot a linzerkarikák tetejéről. Kérdezték, ki tette ezt, én azt válaszoltam, hogy nem én voltam. Télen nagyon szerettem a főtt kukoricát, nagy fazékban főzték. Az asztal szépen meg volt terítve, és addig, amíg apám meg nem jött és le nem ült, addig nem lehetett leülni. Hatan ültünk az asztalnál. Énnekem mosogatni nem kellett, azt tudom. Ebéd után apám valamennyi időre lefeküdt, és utána visszament az irodába. Vacsora után este elment kártyázni. Apám, amíg élt, addig minden áldott este a szemben lévő Klauzál téri Európa kávéházban kártyázott. A mostohaanyám meg otthon volt a három gyerekkel.

Sokszor otthon is kártyáztak, de hogy kivel meg hogyan, nem tudom. Én bementem a fürdőszobába, mert akkor is székrekedésem volt mindig. Hagyták, hogy ott üljek a fürdőszobában. Egyszer csak kijöttem onnan – épp telehold volt –, az első emeleten laktunk, én kiálltam az ablakba, és onnan néztem a teleholdat. Valaki bejött a két szobán keresztül, megláttak és levettek onnan, lekaptak, erre nagyon emlékszem.

A Fekete Sas utca végében volt az elemi iskola, mind a hárman oda jártunk. A költözés miatt egy vagy két napot hiányoztunk. Akkor – mielőtt megkezdődött volna a tanítás – Vali nővérem odajött, és súgva mondta, hogy nem úgy kell mondani, hogy hurcolkodtunk, mert az csúnya szó, hanem azt kell mondani, hogy azért hiányoztam, mert költözködtünk. Erre nagyon emlékszem. És abba az iskolába jártam, amíg polgáriba nem kerültem. Az elemi iskola után mindkét nővérem gimnáziumba járt. A gimnáziumban zongorázni tanultak, nyelvet tanultak, mostohamama tánciskolába is vitte őket.

Az elemi iskolában kitűnő tanuló voltam. Hatéves koromtól már mostohamama indított az iskolába. Csak a harisnyakötéssel voltak nehézségeim. Még első osztályos lehettem, esetleg másodikos, amikor négy kötőtűvel kellett harisnyát kötni, ez volt a házi feladat. A szemek mind leszaladtak mind a négy tűről, és nem tudtam visszaszedni őket. Anyuka sem tudta megoldani a kötőtűk varázsát, nagyon haragudott, mérges lett, és elverte a fenekemet. Erre nagyon emlékszem. Más baj nem volt az iskolai leckékkel kapcsolatban.

Vitézyné, Ilonka volt a tanító néni, és mindig gyönyörű szürke lüszterkötény volt rajta. Mintha elvittek volna hozzá vendégségbe… emlékszem, hogy volt neki egy tölcséres gramofonja. A tölcséres gramofon ismerős volt, hiszen a mostohanagymamának a lakásán is volt egy. Ez a gramofon a mostohamamámé volt. Még iskoláskorom előtt játszottunk, táncoltunk a zenére, ezt nagyon szerettük. Mindig szerettem táncolni, énekelni.

Csínytevésre is emlékszem: egyik alkalommal, amikor otthonról elküldtek apám hivatalába, az úton az egyik piros levelesláda alját úgy felütöttem, hogy az összes levél kiesett belőle. Minden levél a földön hevert. Annyira kétségbe voltam esve, mert hiába dobtam vissza, mindig újra kiesett. Szerencsére jött valaki, és visszaállította a levelesláda alját. Otthon nem tudta meg senki a kalandomat.

Mostohaanyám rokonsága

Mostohaanyám, Törteli Viktória Törökkanizsán született. 6 évvel volt fiatalabb apámnál. Vicuskának hívta a család. Egy bátyja volt, Ferenc, akit nagyon szeretett. Nagyon szépen varrt, amikor mi már elkerültünk tőle, az özvegyi nyugdíj mellett abból tartotta fönn magát. Szeged külterületeiről szekeret küldtek érte, rátették a varrógépét, házhoz vitték. A háznál maradt egy párnapig vagy egy hétig, ameddig a varrómunkát elvégezte. Gyönyörűen varrt, nagyon szerették a munkáját, és őt is.

Rokonsága Magyarkanizsán, Törökkanizsán és Csókán élt. Ott voltak birtokaik. Iskolai szünidőben mostohanagymama elvitt bennünket Csókára. Ott felültették a gyerekeket a lóré kisvasútra. A lóré egy keskeny nyomtávú kocsi, amelyet ló húz. Erre nagyon emlékszem, és nagyon szerettem.

Mostohanagymama gondozta a Viktuska nevű testvérét, és ezért a gondozásáért rendszeresen kapott tartásdíjat. Ez a nagynéni járt velünk mindig sétálni. Úgy hívtuk, hogy Viktuska, Viktória volt a neve. Viktuska a Dugonics térre vitt bennünket játszani ugrálókötéllel meg labdával. Vagy pedig szép fehér ruhába öltöztettek, és kivittek a korzóra sétálni a Klauzál térre. A játszótér nem volt messze, a Dugonics téren volt, ahol most is Dugonics András szobra áll. Rendes kavicsos tér volt, nem játszótér.

A mostohanagymamának volt egy hentes albérlője az alsóvárosi házban. Ő adta mindig a húst, és a mostohamama nagyon finom húsleveseket főzött, meg minden mást is. Kisebb lány voltam, lehettem 8-9 éves, amikor a következő történt: kemény volt a hús, nem bírtam elrágni, és azt mondtam, „ez valószínűleg kutyahús", és kaptam egy pofont. Arra már nem emlékszem, hogy kitől, de kaptam egyet.

Vasárnaponként az egész család elment a meccsre, mert az apám a szegedi sportegyesület focicsapatának volt a támogatója. Vali nővérem úgy értett a focihoz, mint egy igazi focista.

A szegedi színházba is jártunk, mikor nagyobbacska voltam, engem küldtek jegyet vásárolni. A gyerekek az állóhelyről nézték az előadást.

Azt mesélte a nagymama, hogy apám egy éjszaka elkártyázta a hízó disznót, amit le kellett volna vágni, másnap jött a hentes és elvitte.

Amíg élt az apánk, addig a mostohaanyánk nem volt goromba. Jó nem volt, de rossz sem. Egy jó volt a mostohaanyámmal: nekem mindig nagyon fájt a lábam szára, gyakran fölsírtam éjjel, mégsem bántott, nem vert meg. Egészen kiskoromtól tudtam, hogy egy pohár vizet csak tányéron lehet odaadni valakinek. Ezt a mostohaanyám tanította meg, ő sokat adott az ilyesmire. Ő nevelt egészen addig, amíg az árvaházba nem kerültem.

Még nem voltam 10 éves, amikor az apám meghalt 1922. június 24-én. A 4. elemit végeztem.

Apám halála után

Amikor apánk meghalt, minden vonatkozásban megváltozott az életünk. Zűrös idők következtek. A mostohamama harmincegy évesen ott maradt három lánnyal egyedül. Az özvegyi nyugdíjból nem tudta fedezni az életköltségeket, nem volt elég az étel. A helyzet folyamatos frusztráció volt mindnyájunk számára, sok bánatot jelentett. A mostohamama sokat megvert bennünket, ideges volt. Mellettünk többen laktak, de volt egy iroda is, olyan OTP-féleség, magas, szép iroda volt. Mivel áthallatszott a sikoltozás és a sírás, bementek és följelentették a mostohámat, pedig dupla ajtó volt a bejárati ajtó.

A nagymama nem bántott, sőt. Amikor a mostohánk úgy fektetett le, hogy nem adott enni, akkor a nagymama könyörgött, hogy Vicuska, adjál nekik egy darab kenyeret. Azt mondta, nem adok, mert akkor reggel nem lesz. Úgy feküdtünk le, vacsora nélkül.

A nővéreim nem járhattak tovább iskolába, csak én járhattam, mert én még iskolaköteles voltam. Vilma két gimnáziumot végzett el, a Vali meg hármat. Vilmát fehérnemű-varrodába adták, a híres Wagner céghez. A leghíresebb cég volt Szegeden. Ki is tanulta a szakmát. Vali pedig a Corvina Könyvtársaság könyvesboltjának pénztárába ment. Engem meg mindig odaadtak a hentesékhez a szomszédba. Ott ebédeltem, meg ott kaptam ennivalót.

Talán úgy kerültem velük össze, hogy a szomszédban volt egy barátnőm, Irénkének hívták, ő volt a suszterék lánya. Vasárnap délutánonként Irénkéhez jártam játszani. Ők nagyon gazdagok voltak, cselédlány élt velük. Nagy cipőüzletük volt 5 vagy 6 kirakattal. A suszteréknél a feleség, a henteséknél a férj testvérek voltak. Ők tudták, hogy mi nagyon rossz helyzetben vagyunk, számtalan sok ütés-verés és veszekedés volt nálunk. Hallották és látták. Este Vilma nővérem jött értem, hogy menjek haza.

Vilmát vallatják a rendőrök

Egyszer az történt, hogy a suszterék cselédlánya ellopta az arany karikagyűrűt, és elrejtette. A háziak észrevették, és Vilmát gyanúsították. Így másnap Vilma nővéremet elvitték a rendőrök, hogy kivallassák. A rendőrök értesítették anyukát, hogy Vilmát vallatják és pofozzák. Ezután anyuka szólt a gyámunknak, Czinki bácsinak, aki azonnal ment a rendőrségre, és kötelezte őket, hogy mindenkit hívjanak be a suszterék családjából. A cselédlányuk az első pofon után megvallotta, hogy a padláslépcsőre dugta el a karikagyűrűt, azzal a szándékkal, hogy hazaindulása előtt magához veszi.

Ötödik osztályba kerültem

A negyedik elemi után nem adtak polgáriba, hanem beírattak az ötödik osztályba. Abban az évben a hentesék kisfiát, a 2-3 éves Jancsikát gondoztam. Vigyáztam rá, amikor beteg volt, és mindennap vittem sétálni Újszegedre a platánfák alá. A hentesék a másik oldalon laktak, a kisfiú édesanyja a hentesüzletben

dolgozott. Jancsika gondozása miatt sokat hiányoztam az elemiből, de azért az ötödikes bizonyítvány sem volt rossz.

Kiscseléd egy kocsmában Dorozsmán

Egyszer meg kiadtak Dorozsmára egy kocsmába kiscselédnek. Akkor voltam 11 éves. Nagy házban nagy kocsma volt. Borzasztó volt, a köpőcsészéket kellett mindennap kimosni. Azt hittem, belepusztulok. Kisgyerekre is kellett vigyázni. Nyáron volt, mert télen iskolába jártam. Mostohaanyám adott oda. Az ő rokona volt, Boriska néni, a kocsma tulajdonosa. Nagy, magas, telt üzletasszony volt. Nagyon-nagyon rossz, lyukas díványon altattak egy kis szobában, egyedül. Rendszerint valami cigányzene szólt, attól sem tudtam aludni.

Azért ott is volt jó, mert egész nyáron ott voltam, és minden vasárnap délután elengedtek valahová. Nem messze lakott a család egy idős rokona vagy nagymamája, egymaga élt. Minden vasárnap sütött pitét. Egyszer adott nekem egy szeletet, és az finom volt. Nem is pitét sütött, hanem rétest. A régi öregasszonyok pillanatok alatt kihúzták a rétest, nem volt probléma. Akkor olyan jó volt a liszt, hogy meggyúrta, s máris nyújtotta. Az ő kertje tele volt mirhával, annak nagyon finom illata volt. Nagyon örültem, amikor abban a kertben végigmentem, de ez csak vasárnap délutánonként volt. A kocsmában is nagyon jó volt a koszt, de mindig olyan vékonybelű voltam, hogy nagyon keveset ettem.

Mostohamamáról

Apámat soha nem szerette, a Vali egyszer hallotta, amikor apám azt mondta, hogy nem kellek én neked, csak a Marcid. Mártonnak hívták az előző férjét.

A mostohamama apánk halála után sokszor megvert bennünket, akkor ez nagy fájdalom volt, de most másként látom, és megértem. Nem volt pénz, nem tudtunk miből élni. Amikor apánk meghalt, minden megváltozott: például nem volt többé mosó néni, hanem a két nagyobb lánynak kellett lemenni a mosókonyhába. Ebből a mosásból aztán volt konfliktus. Ott volt négy nő, akikre mosni kellett. Csak négyen voltunk, mert a jószívű mostohanagymamának Szegeden az Alsóvárosban volt lakása. Oda küldték le a gyerekeket randevú idején.

Amíg apám hónapokig Budapesten volt a tüdőszanatóriumban, a mostohaanyám szerelmes lett Dr. Hankovszky Gyulába, aki a szomszédban, a Bagolyvárban lakott. Főhadnagy volt. Ablakon keresztül szerelmeskedtek és üzengettek. Arra nagyon emlékszem, hogy amikor meghalt az apám, akkor minden ablak ki volt tárva, nagyon nagy sírást csapott a mostohaanyám abban az utcai szobában: áthallatszott, azonnal jött is a tisztiszolga, hogy miben segíthet. Szerelmes volt, pénz meg nem volt.

Hankovszky főhadnaggyal vasárnaponként találkozott, és akkor nekünk mind a hármunknak le kellett menni a nagymama alsóvárosi lakásába. Oda kellett menni aludni, hogy ne legyünk otthon. Engem egyszer beágyazott a mostohám. Ott feküdtem a dunyha alatt, amikor jött Hankovszky, hogy ne lássa, hogy ott vagyok, betakart. Addig ott voltam az ágyban, amíg nem jött értem, hogy keljek föl, mert most már elmehetek. Én egyedül le tudtam menni

az alsóvárosra. Oda ment ugyan villamos, de gyalog kellett lemenni. A Szentháromság utcán végigmentem, utána a Galamb utcán.

Arra emlékszem, hogy le kellett az Alsóvárosra menni, és ecetet kellett fölhozni anyukának, mert egyszer ő főzött Hankovszkynak. Én úgy el voltam gondolkodva, hogy nekimentem egy fának, és az üveg nyomban el is törött, az ecet kifolyt. Nem tudom, hogy hazamentem-e a Fekete Sas utcába, vagy visszamentem-e a nagymamához. De azt biztosan tudom, hogy azt mondtam, nekem jött a fa. Akkor aztán jól kikaptam, akkor voltam 10 éves, és valamit mondani kellett. A nagyobbakat nem merték küldeni, amikor ott volt Hankovszky.

Még arra is emlékszem, hogy piócát tettem a mostohamama mellére. Kiszívatta a vért, és a piócát megszárította, összetörte, és belekeverte a meggylekvárba. Abból sütött finom meggylekvárral töltött kiflit. Mi meg azon nevettünk, hogy egyikünk sem ette meg a meggyel töltött kiflit. Mert mi tudtuk, hogy mi van benne. Nem is egyszer csináltuk ezt a piócás dolgot, erre emlékszem. Anyuka nagyon szerette Hankovszkyt. Azért csinálta, hogy jobban szeresse őt Hankovszky. Anyuka akkor 31 éves volt, és halálosan szerelmes volt a 28 éves Hankovszkyba. Egyszer Hankovszky megjegyezte Valira, aki akkor 13 éves volt, hogy milyen gyönyörű lánya van. Ezért a mostohaanyánk ideges volt és veszekedett velünk, mert ettől féltékeny lett.

Gyámjaink

Apám halála után körülbelül félévenként változtak a gyámjaink. Először anyánk édestestvére, Markovics Lajos volt a gyámunk. Amikor anyánk haldoklott, nagyon könyörgött Lajosnak, hogy a gyerekeket ne hagyd el! Ezután a fia, Markovics Szilárd volt a gyámunk, akinek gépészmérnökként már nagy vállalata volt a Tisza Lajos körúton. Majd Czinki Ferenc százados, később őrnagy lett a gyámunk, Czinki bácsi volt az öreg, 2 tanárnő lánya volt. Czinki bácsi is udvarolt a mostohamamának, minden délben feljött a családhoz. Egészen a haláláig segítette, odajárt, és mindig tett valamennyi kis pénzt az asztalra.

Czinki bácsi nagyon jószívű, gondoskodó volt velünk szemben. Azt mondta, „ezt a kislányt tovább kell taníttatni". És akkor beírattak a polgáriba. A Margit utcában volt a polgári. Az iskolába menet a Kígyó utcában elmentem a hentesüzlet előtt, akkor kiszólt Teri néni, a kisfiú anyja az üzletből, hogy „várjál, Mancika", és egy zsömlébe mindig tett nekem valami finomságot, ez volt az uzsonnám.

A polgáriban kitűnő tanuló voltam. A Bűvös vadászból énekeltem egy áriát a szegedi színházban. Nagyon nagy dolog volt az akkor. Inkább már 12 éves voltam. Most is kívülről tudom az áriát. Mőszné, az énektanárnő tanította be. Hallották, hogy nagyon szép hangom van.

A polgári iskola nem volt messze a lakásunktól, mégis – arra is emlékszem –, télen nagyon el volt fagyva a kezem, táskám nem volt, csak a kezemben vittem a könyveket. Czinki bácsi azt mondta: „Vicuska, vegyünk ennek a kislánynak egy kesztyűt." Czinki bácsi vett is egy párat.

Amikor a második polgárit elvégeztem, vagyis megvolt a 6 osztály, a mostohaanyám kivett az iskolából, és a Tisza Lajos körúton egy szalonba adott varrni tanulni. „Most már nem járhatsz tovább polgáriba, varrónő leszel" – mondta.

Egész nap a vasalót kellett rázni, hogy mindig égjen a faszén a vasalókban, hogy a varrónők tudjanak vasalni. Ott voltam egy vagy két hónapig. Czinki bácsi azt mondta, „lehetetlen, hogy ez a gyerek a varrodában legyen, az kell, hogy tovább tanuljon".

Czinki bácsi elintézte, hogy fölvegyenek a Csobánkán lévő Prohászka Ottokár Hadiárvaházba. Olyan gyerekek éltek itt, akiknek katona apja meghalt a háborúban. Én ugyan nem voltam hadiárva, de volt annyi összeköttetése, hogy fölvegyenek. 1925-ben odaadtak az árvaházba. Összepakoltak és oda elvittek. Talán ősz volt akkor. Emlékszem, hogy Czinki bácsi is jött meglátogatni, és a nővérek mind hanyatt estek, olyan magas rangja volt.

Árvaházakban – 1925–1928

Csobánkán

Czinki bácsi protekciójával fölvettek a Prohászka Ottokár Hadiárvaházba mint hadiárvát. 1925 szeptemberében betöltöttem a 13. évemet. Novemberben mentem oda. A mostohamama vitt el az árvaházba. Emlékszem, ahogyan lefelé ment a dombon, nagyon-nagyon zokogtam, sírtam, amikor láttam, hogy elmegy.

Ott szintén a varrodába osztottak be. Azt mondták, te már tanultál egy hónapig varrni. Ott aztán egész nap sírtam. Reggeltől estig sírtam vagy két hónapig, hogy vigyenek Szegedre, nem akarok itt maradni. Mindenáron haza akartam menni az árvaházból Szegedre.

Az árvaházban körülbelül 80 gyerek volt és 24 apáca. Szociális rend volt, a kék fátyolos Schlachta Margit alapította, ők árva gyerekeket gondoztak. Volt egy pap, és a Prohászka püspöknek ott volt a nyaralója. 24 apáca nem volt sok a közel 80 gyerekre. 24 gyerek aludt egy szobában, amikor odakerültem, és az apácának el volt kerítve lepedővel egy sarok. Valaki mindig vigyázott a gyerekekre. A mi szobánk nővére jelentette a főnöknek, hogy van itt egy kislány, aki soha nem alszik: 24 gyerek ment ki éjjel a WC-re, meg forgott, meg mozgott. Ők már mind iskolások voltak. Egy hét után engem egy 6 ágyasba tettek, ahol ugyanúgy nem aludtam. Ott olyan nagyobbacskák voltak, mint én. Minden reggel azt mondta a nővér, hogy a Jóisten oltalma és kegyelme legyen velünk. Azt kellett rá felelni, hogy a Jóisten kegyelme nem ismer habozást. Azonnal le kellett lépni az ágyról. Volt egy kápolna. Az első osztályosoktól kezdve az idősebbeket oda vitték misére. A kicsik nem voltak a misén. A mise után megreggeliztünk, s aztán mindenki oda ment, ahova beosztották. Mindenki, aki iskoláskorú volt, iskolába járt, rendes tanítónőjük volt. Csak hat elemit jártak, tovább már nem iskoláztattak ott senkit. Engem a varrodába osztottak be. Nyolcvan gyerekre rengeteget kellett varrni; új ruhát, a javítás is rengeteg volt. Két varrónő és általában 3-4 lány dolgozott egyszerre.

Reggelire a rántott leveshez vagy a kávéhoz csak 1 szelet üres kenyeret kaptunk, de én nem voltam éhes, mindig rossz evő voltam. Emlékszem, egyszer

valamit nem ettem meg ebédre, este is elém tették, és akkor sem ettem meg. Nem tudom, mi volt. Az ebéd leves és főzelék volt általában. Hetente egyszer volt húsleves lóhúsból. Egy nagyobb lány, aki már polgárista volt, hetente bement Pomázra 5 kg lóhúsért. A vasárnapi vacsorára emlékszem, az nagyon finom volt. Minden héten vágtak egy disznót, és minden héten annak az egy disznónak a hurkáját tepsibe tették, egyszerre kisütötték, és kockára vágták. 80 gyerek kapta meg vacsorára. A hurkát nagyon szerettem, nagyon finom volt, de ezen kívül finom ennivalóra nem emlékszem. Volt babhúsleves is. Ugyanúgy bezöldségelték a bablevest, mint a húslevest, leszűrték, és a tésztát belefőzték. Gondolom, a babot sem dobták ki, mert ott két konyhát vezettek, nem egyet. Se a gépész, se a varrónők, se a nővérek nem azt ették, amit a gyerekek. Nagyon sok kellett 80 gyereknek, az egész disznó 1 hét alatt elfogyott. Nem egy tepsi hurka kellett volna 80 gyereknek meg annyi felnőttnek. Kolbászt is csináltak a disznóból, fönt lógott a padláson. Amikor az egyik padlásról átvittük a másikra, letörtünk belőle, majd a papnak meggyóntuk, hogy loptunk a kolbászból. Azt mondta, hogy jól tettétek. Ugyanis, mi a 2 év alatt egy szem kolbászt sem láttunk, csak a padláson. A kolbászt a felnőttek ették meg. Ők külön pavilonban étkeztek. Mi, gyerekek két év alatt egyszer kaptunk egy szem almát a kenyérhez, egyszer meg cseresznyét vacsorára. Volt egy cseresznyefasor. Kaptunk egy darab kenyeret, és mindenki mehetett a fára enni. A 80 gyereket fölengedték a fára, jó sok cseresznye kellett.

Karácsonykor meg Mikuláskor ünnepség volt. Ajándékot is kaptunk. Az első Mikuláskor jött a Mikulás bácsi, s azt mondta nekem: „Weisz Mariska kissé hiú, egyre hazavágyik. Munkáján látszik, iparkodik, csak fűteni nem tud, bár sokat sír rajta. Egy pár virgács szeretettel tanítgassa."

Soha nem láttam, hogyan rakják otthon a tüzet, az árvaházban pedig 4-5 vaskályhát bíztak rám, hogy fűtsem be. Otthon gyönyörű hófehér cserépkályhák voltak. Öt nő volt a családban, így engem, a legkisebbet sosem küldtek fűteni. A cserépkályhába be tudtam volna fűteni, de vaskályhát még sosem láttam életemben. Ráadásul az árvaházban nem volt se gyújtós, se papír, fenyőtűvel kellett befűteni. A fenyőtűt az erdőben szedtük, és azzal gyújtottam a kályhát. Persze hogy sosem sikerült, sehogy sem gyulladt meg! Sokat sírtam emiatt.

Majd lassan megszoktam az árvaházban. Ott se meg nem vertek, se össze nem szidtak, elteltek a napok. Nem bántott senki. Apáca akartam lenni.

Egyszer eljött a nővérem, Vali, és egy szép kartonruha volt rajta. Nagyon tetszett. Gondoltam, ha én apáca leszek, akkor nem lehet ilyen szép ruhám. Ezért mégsem leszek apáca.

Arra viszont szívesen emlékszem, hogy az első vagy a második karácsonykor egy nagyon szép babát kaptam, egy karakterbabát, meg azt a feszületet, ami most is az ágyam fölött van. Mindenkinek kérni kellett valamit ajándékba. Írni kellett, és én egy feszületet kértem, mert az nagyon tetszett nekem, ők aztán maguktól adták a babát. Nagyon szép volt az a baba, mert akkor még nagyon szép karakterbabák voltak, nem úgy, mint a háború után. Nem volt nagy baba, csak olyan 30 centis. Azt mondták, nagyon jó kislány vagy, Mariska, hogy nem kértél semmit, és ezt a babát adták a kezembe. Örültem nagyon a babának, annyira szerettem, hogy mindig vittem magammal, Miskolcra is, meg utána Szolnokra is. Amikor már a nagymamánál éltem Szolnokon, 16 éves ko-

romtól kezdődően, nyáron jöttek Málcsi néniék látogatóba, az anyám testvére és a gyerekei. Azt mondták: „Te már vén szamár vagy!", s oda kellett adnom a babát. Elvitték Málcsi néniék a babámat. Amíg élek, sajnálom azt a babát. Borzasztóan szerettem, és elvették még azt is. De nem baj, kaptam helyette szebb babát, élő babát, amikor Te megszülettél!

Magántanulók az árvaházban

Addig-addig, míg egyszer csak a főapáca hívatott, és azt mondta: „Úgy határoztunk, nem leszel varrónő, hanem el fogod végezni az iskolát, és utána tovább fogsz tanulni." Volt 80 gyerek az árvaházban, abból 20 volt kisebb, és a 60 nagyobból összesen 6 tanult tovább. Ketten voltunk Idával, akik a 3. polgárit végeztük, 4 pedig negyedikes volt.

6-kor fölkeltünk, bejöttek, hogy Jézus Krisztus áldása legyen velünk, és azt kellett rá felelni, hogy a Jóisten hatalma ellen nincsen habozás. Ez volt a keltő szó. Engem beosztottak a tyúkfarmra, és akkor meg kellett nézni, hogy 80 tyúkból melyiknél van tojás. Megvizsgáltuk a tyúkokat, hogy melyik fog tojni. Én nem tudtam, hogyan kell megfogni a tyúkot, és hogyan kell megnézni, hogy van-e benne tojás, vagy nincs. Utána fölmentünk a misére, és akkor a mise után megreggeliztünk.

8–10-ig valahova be voltunk osztva dolgozni. Takarítani, vagy máshova, mert ahol 80 gyerek van, ott a munka is sok.

Egyszer én voltam a tehénpásztor. 6 tehén volt, és engem beosztottak melléjük. A 6 tehén bement a hatalmas épület előtti gyönyörű rózsaparkba, majd fölment az Oszolyra.

Az Oszoly egy ottani hegy neve, amely tavasszal mindig tele volt hóvirággal. Amikor Prohászka püspök meghalt, akkor mi szedtük a hóvirágot, és mi raktuk tele a koporsóját hóvirággal. Volt ott egy nagy árok is. Azt sem tudtam, hogy menjek-e a tehenek után, vagy szóljak valakinek, hogy segítsen. Kis idő múlva vissza is jöttek a tehenek, nem kellett hívni azokat. Igen ám, de nem a helyükre mentek. Nem szidtak össze a rózsáskert miatt sem, de többet nem kellett a tehenekre vigyáznom.

10 órától pontosan 1 óráig ültünk a padban, és tanulhattuk a saját tanulnivalónkat, a 3. polgári anyagát, és négyen pedig a 4. polgári anyagát tanulhatták. Összesen hatan végeztük el az iskolát magántanulóként, a könyveket az állam adta. Csak 2 tanítónő volt, tanárnő nem volt velünk. Nekünk szabad volt minden délelőtt 10-től 1-ig a tanteremben tanulni.

Vizsga a Knézich utcában

A 4. polgári év végén Budapesten vizsgáztunk, a Knézich utcában. Vizsga után azt mondta a prelátus, hogy „nagyon meg vagyunk elégedve, külön kiemeljük Takács Ellát és Weisz Máriát".

Takács Ella Horthy jószágkormányzójának a lánya volt. Ez a lány nem volt árva, mert nemcsak mi hatan vizsgáztunk ott, hanem körülbelül húszan. Akkoriban az urak gyerekei nem jártak az iskolákba, ők mind magántanulók voltak. Kettőnket emeltek ki, mert kitűnően vizsgáztunk.

Volt vonat Pomázig, de onnan csak szekér volt hazafelé Csobánkáig. Az ökörrel vontatott szekérről is úgy emeltek ki, mint a babát, mert hogy milyen dicsőséget szereztem az intézetnek. A vizsgáztató prelátus kitüntetett.

Bécsi kirándulás

A negyedik polgári után nyáron Bécsbe vitték a gyerekeket mindkét árvaházból, Csobánkáról, meg Szikszóról is. Csak az mehetett Bécsbe, aki a 80 pengőt befizette. Nekem senki a világon nem fizette be. Olvasták a névsort, hogy kik mennek Bécsbe. Engem is fölolvastak. Mondtam, valami tévedés van, mert nekem senki nem fizette be a 80 pengőt. Azt mondták, hogy te olyan dicsőséget hoztál az intézetnek, hogy az intézet fizeti. Így elmentem Bécsbe. Ez a 4. után volt nyáron, és én ősszel mentem Szikszóra. A gyerekeket Csobánkáról is, meg Szikszóról is egyszerre vitték. Kb. 30 gyerek ment, amennyi befizette. Arra emlékszem, hogy voltunk színházban, ahol valami balettet adtak, és a mi főnöknőnk kivezette a gyerekeit, a szikszói nem, azok megnézték. Nem tudom, hogy ez szünetben történt-e, de azt tudom, hogy egyszer csak azt mondta a főnöknő, hogy a gyerekek ezt nem nézhetik, és kivezette az egész csapatot. A darabra nem emlékszem, csak arra, hogy ki kellett jönni, mert erkölcstelennek tartotta. Csak 3-4 napig voltunk Bécsben. Ez volt a legfőbb emlékem, hogy a csobánkaiaknak ki kellett vonulni. Van még egy élményem: senki nem ette meg a bodzalekváros lepényt, csak én. Ez valami uzsonna lehetett. Mi ott nem főztünk, ezt valahol kaptuk, de a többieknek nem ízlett. Nekem jó volt, finom volt. Ott is voltunk, ahol az óriáskerék van. Nem ültem föl, mert nem szerettem olyan magasan. A többiek fölültek. Két tanító néni volt velünk, egyiket Vici néninek hívták, másikat Erzsi néninek, de hogy ők hol laktak, kit tanítottak, mit csináltak még, nem tudom.

Nyáron nem volt tanulás, akkor 3 óráig dolgozni kellett. Hogy azután mi volt, azt nem tudom. Nem volt az olyan sok, kb. 2 hónap volt. Biztosan kellett télire gyűjteni, amivel majd fűtünk, meg disznók voltak, tehenek voltak, mindenféle állat volt, azokat kellett gondozni. Volt egy könyvtár, hogy olvastam-e, arra nem emlékszem.

Ősszel beírattak a Csalogány utcai tanítóképzőbe. Nem vettek föl abban az évben, csak a következő évre. Azt mondták, hogy kár ezért a lányért, ne legyen csak úgy egy évig, és elküldtek Miskolcra a felső kereskedelmibe. Ezért átkerültem Szikszóra az árvaházba, és onnan jártunk Miskolcra az iskolába.

Szikszón

Az ott-tartózkodásomról kegyetlen rossz emlékeim vannak, mert beteg lettem, és 2-3 hétig 40 fokos lázzal feküdtem. Közvetlen a betegség után igen gyenge voltam. Nagyon kellett szedni a lábamat, hogy reggel elérjem a vonatot, amivel az iskolába mentünk. A vonat bevitt Miskolcra, de annyira legyengültem, hogy nem tudtam elgyalogolni az állomásról az iskoláig.

Hatan jártunk be Miskolcra a kereskedelmibe a szikszói árvaházból. A többi iskolástársam 2-3 évvel idősebb volt, nagy termetűek és erősebbek voltak. Harmincöt kiló lehettem akkor. Talán még ők is mondhatták, hogy nem tudok

szaladni velük együtt a vonattól. Ezért a főnöknő nekem külön villamosjegyet vett. A többiek továbbra is gyalog mentek.

Bejártam az iskolába Miskolcra, de nem voltam ott sokáig, mert 20 pengőt kellett volna fizetni. Csak a matrózgallért kellett megfizetni, meg a nagyalakú füzeteket. Az tette ki a 20 pengőt, de azt nem fizette ki senki. Így kimaradtam mindjárt az elején.

Szikszón az árvaházban, ugyanúgy, mint Csobánkán, volt egy nagyszoba, körös-körül lavórokkal, egy üstben meleg víz, és az ajtóban ült egy apáca. Ez volt a mosdószoba 10 lavórral, ahol 10 lány mosakodott. A nővér ott ült és nézte, hogy ki hogyan mosakszik. Oda le kellett menni mosdani, és amikor jelentkeztem az apácánál, hogy most már kimegyek, akkor azt mondta, hogy Mariska, te nem mosdottál meg rendesen, menj vissza és mosdjál meg. Könyörögtem, hogy ne tessék visszaküldeni, mert nem érem el a vonatot, el fogok késni, nem fogok tudni beérni. De nem mehettem el. Visszamentem, mosakodtam újra, le is késtem a vonatot. Csak akkor egyszer. Otthon maradtam egy napot, aztán rögtön másnap már kaptam is villamosjegyet.

Szikszón mindenkinek kötelező volt középen elválasztania a haját, csak nekem egyedül engedték meg, hogy ne csináljam, mert olyan rosszul néztem ki. A betegségem idején nem emlékszem arra, hogy hogyan kezeltek, sem az orvosra, sem a gyógyszerekre. De biztosan gyógyítottak.

Arra emlékszem, amikor Miskolcon írtuk a dolgozatot, akkor azt írtuk, hogy oltsd a tüzet, ojtsd a rózsát. Nem mindenki tudta, volt, aki oltotta a rózsát is, meg a tüzet is. Az enyém hibátlan volt. Az igazgató nagyon dicsért, és azt mondta, sajnálja, hogy kimaradok, mert nem volt, aki befizesse a 20 pengőt. Mindenki tudta, amikor beírattak, hogy 20 pengőt kell fizetni havonta. Azt hittem, úgy lesz, mint Csobánkán: ingyen tanulhatok. Így a füzeteket sem tudtam megvenni.

A felső kereskedelmi iskolában délután 1-ig vagy 2-ig tartott a tanítás. Ebédet csak iskola után kaptunk Szikszón. Mit ettünk? Sem a reggelire, sem az ebédre nem emlékszem.

Szolnokon

A nagymamánál – 1928–1932

Amikor Szikszóról 1928 karácsonyán elkerültem, az anyai nagymamámhoz mentem lakni Szolnokra, ahol a 2 nővérem, Vali és Vilma is élt. Ekkor már betöltöttem a 16. évemet. Egészen addig ott éltem, amíg meg nem halt a nagymama. 1932 májusában halt meg. Ekkor 19 éves voltam.

Amikor megérkeztem a nagymama lakásába, leültem egy ládára az ajtó mellé, és csak ültem, onnan nem akartam fölállni. Mondtam, hogy én földes szobában nem maradok. Azelőtt soha nem láttam földes lakást, egy szoba-konyhás lakás volt egy nádfödeles házban. A Vágóhíd utcában állt ez

a nádfödeles, tornácos ház. Két egy-szobakonyhás lakás volt benne, az utcára néző a háztulajdonosé volt, a mögötte lévő, udvarra néző lakást bérelte a nagymama. A két lakás csak abban különbözött egymástól, hogy a tulajdonos lakásában a szoba padlós volt, a nagymamáé mindenütt földes. Nagy udvar is tartozott a házhoz, amelyet csak a háztulajdonos használhatott. Két részre osztotta az udvart: a házhoz közelebb eső részen volt a disznóól, mögötte elkerítve a veteményeskert. A ház előtt az utca felé kicsi virágoskert díszlett. Az utca másik oldalán lévő házak kertjei végében folyt a Tisza.

A sarkon volt egy kút, onnan hordták a vizet. A közelben állt egy kis templom, ahol csak vasárnaponként volt mise.

Ahol korábban lakott a nagymama, az a ház leégett. Nem akart egyik gyerekéhez sem menni, ezért Janka lánya – aki vöröskeresztes ápolónő volt, és jól keresett – bérbe vette ezt a szoba-konyhát neki ágyastul, mindenestül. Janka néni bútorozva bérelte a lakást. Volt benne egy magas lábú faágy, egy asztal, két szék, egy stelázsi, egy rakott sparhelt és egy láda az ajtó mellett. A stelázsin voltak az edények, néhány porcelántányér háta meg volt drótozva. Bérbe vette, 10 pengő volt a havi bér. A tornác végében volt egy kamra, a WC kint volt az udvaron, a mosdás a konyhában történt. Az udvaron a WC mellett volt egy fából épült szeneskamra, nagymama ott tartotta egyetlen tyúkját: Amit, amely mindennap adott egy tojást. A fát Ödön fia vágta fel.

Amikor Szegedről a nővéreim odamentek, vitték magukkal az édesanyánk bútorát. Ez a bútor volt a hármunk öröksége. Ezt a bútort Vali vitte el, mielőtt férjhez ment, mert ő már tavasszal berendezte az új lakásukat. Kibéreltek egy lakást a temető mellett. Amikor elvitte a bútort, behozták azt az ágyat, ami azelőtt is ott volt.

A Fekete Sas utcai szegedi lakásunk egy luxuslakás volt ehhez képest, utána már csak intézetekben voltam, onnét kerültem a nagymama lakásába. Nagymamánál a szoba is, meg a konyha is földes volt. Ettől rémültem meg, amikor beléptem. Azt mázolni kellett söprés után vízzel meg egy ronggyal. Kis agyagot tettünk bele, hogy sárgás színe legyen. Melegebb volt, mint a köves padlójú lakás. A konyhából fűtöttük a szobát a nyitott ajtón keresztül. Hárman aludtunk a szobában, a nagymama meg a konyhában. Kicsi volt a szoba négyünknek. Nem volt 3 ágy, mert a bútor egy szokásos hálószobabútor volt, két ággyal. Volt egy dívány is, azon is fekhetett volna valaki, de azon nem aludt senki. Amikor még udvarolt Valinak a vőlegénye, Laci, a díványon üldögéltek kettecskén. Vilmával aludtam egy ágyban, aki egyik reggel vért hányt. Elvittük a kórházba, 2 hónap múlva meghalt.

Vilma nagyon szeretett engem, varrt nekem egy gyönyörű lüszterruhát, szép fehér gallérral, azzal várt. Abban a hentesüzletben dolgozott, ahol azelőtt Vali. Pénztáros volt ő is.

Vali is ott a szobában aludt közel két évig, 20 éves koráig, amíg férjhez nem ment.

Fűtésre és főzésre a rakott sparhelt szolgált, melyet kőből raktak, bevakoltak és fehérre meszeltek. Innen fűtöttük a szobát is. A vizet az utcai kútról hoztuk. Ehhez nem voltam szokva. Nem tetszett. Tanújelét is adtam, hogy nem vagyok elragadtatva. Ezzel mindjárt megkezdődött az ellenszenv. A nagymama azt sem mondta soha, hogy 'félkalap', csak Valit szerette. A nagymamánál nagyon rosszul éreztem magamat.

Napjaink a nagymamával

A nagymama 83 évesen még ellátta a háztartást. Ő főzött mindennap. Nem szerettem a főztjét, mert szegényes volt.

Nappal ketten voltunk a nagymamával. Akkor voltam 16 éves. Vizet hordtam a sarki kútról. Nagymama azt mondta, hogy hozzál egy rocska vizet. Semmi mást nem engedett segíteni. Ő főzött, ő mosogatott. Minden másnap tészta volt: krumplis, káposztás, grízes vagy rántásos tészta. Sohase láttam diós vagy mákos tésztát. Ideskáposztát főzött juhhússal. A juhhús a kamrában lógott, nagymama mindig szelt belőle egy kicsit a késsel. Nagyon utáltam.

A nagymamánál reggelente a tejesasszony hozta a tanyáról a tejet egy kék zománcos, 5 literes kannában. Félliteres hiteles mércével mérte ki a lábosba a tejet. Ő hozta a hírt, hogy „megszületett a gyerek" (Vali kisfia). Egyre kérdeztük, fiú vagy lány, s ő mondogatta, hogy „gyerek".

Reggelire tejeskávé volt cikóriakávéból és kenyér. Ebédre tészta, ideskáposzta juhhússal. Levesre nem emlékszem. Sütemény csak akkor volt, ha összement a tej, abba beleütött egy tojást, lisztet, és pitét sütött a rendben (a rakott sparhelt sütőrészét hívták így). Vacsorára az ebédmaradékot ettük. Nagymama mindig vett magának egy üveg bort a Konzumban, abból iszogatott.

Nagymama állandóan pörölt velem: „Reggel nem akar fölkelni, este nem akar lefeküdni!" A petrolt sajnálta, amit a lámpában égettünk.

A környéken volt egy templom, ahol nem volt mise, csak vasárnap. Nagymama sosem járt templomba. Csak én.

Karácsonykor nem volt karácsonyfa, még fenyőág sem. Mi, lányok a nagytemplomba mentünk misére.

Hamarosan ketten maradtunk a nagymamával. Vilma '29 tavaszán már meg is halt. Vali '29 augusztusában esküdött.

Vali esküvője

Vali vőlegénye, Laci nagyon szép ember volt. Az esküvőjükön én voltam a koszorúslány. Vali nagyon szép ruhát csináltatott nekem is, tiszta fodorból volt. Annyira dicsértek, hogy milyen szép a kis koszorúslány. Sajnos, fénykép nem készült rólam. A nagy lakodalmat a fiú szülei állták. A családból csak én voltam, mert Vilma addigra már meghalt, a nagymama meg nem akart elmenni. Nyolcvan éven fölül volt, és már nem akart menni. Lidi néni volt a násznagy Vali részéről. Lidi nénitől kaptam valami öreg ruhát, de az is szép volt. Vali azt

is megcsináltatta a délelőtti polgári esküvőre (1868-ban volt az első polgári esküvő), este volt a templomi esküvő, illetve a lakodalom.

A nagymama főzés közben mindig mesélt. Minden mese így kezdődött: „Gyúrom a tésztát…" Arról mesélt, hogyan volt a hét gyerekkel, meg arról, hogy „Kutya a német! Windischgrátz, hogy a fene enné meg!"

A nagymamának 16 unokája volt. A gyerekei minden nyáron jöttek látogatni a nagymamát, és akkor finomakat főztek. A lányai, nem ő. Biztosan ők vették meg a hozzávalót is. Irma néni, amikor jött, akkor a nagymamától lopott egy kis pénzt, és nekem mindig csinált valamit. Pl. selyemfonalból kis retikülfélét horgolt. Kis cipzár volt benne, olyan kis kedves volt. Máskor meg egy kombinét vagy valamit. Ha ő eljött a kisunokájával, aki most dr. Rónai Gizella, akkor mindig finom ételek voltak, és valamit nekem mindig juttatott. Ő volt az egyetlen a rokonságból, aki szeretett engem.

A nagymama nem szeretett, azt mondta, „olyan vagy, mint egy ügyvéd". Azt mondta, hogy „fiskális, te mindenhez értesz". Nem voltunk jó viszonyban. Vilmát nem tudom, hogy szerette-e, mert amikor hazamentem, hamarosan meghalt. Valit szerette. Amíg még négyen éltünk együtt a nagymamával, addig is csak ketten ebédeltünk, mert Vilma nem jött haza, ő egy húsüzletben dolgozott, Vali pedig a Lidi nénihez ment ebédelni. A nagymama az étel színe-javát eltette Valinak vacsorára.

Amikor már férjhez ment, neve napjára minden évben sütött kalácsot, és vett egy liter bort. Odavitte, ez volt az ajándék. Mesélni szeretett, az öregasszonyok szeretnek beszélni. A nagymama ment a konzumba vásárolni, még a piacra is kivétel nélkül mindig ő ment, mégpedig nem kosárral, hanem garabollyal. Az egy hosszúkás kosár. Azt sem engedte, hogy elmenjek vele, hogy segítsek hazahozni. Pedig akkor már 83 éves volt, mert 1846. augusztus 15-én született. 86. évében volt, amikor meghalt. Pénzt soha nem adott a kezünkbe. Ő nyugdíjat kapott, 46 pengő volt a nyugdíja. Jött a dinnyés, és kiabálta, hogy „2 fillér a sárgadinnye", annyira könyörögtünk, de soha nem vett. Gyümölcsöt soha nem ettünk. A piacon káposztát vett, és ideskáposztát főzött juhhússal. Azt nem kívánom még látni se.

Amikor meghalt, 900 pengő volt abban a ládában, amire én ráültem. Elég sok pénz volt ahhoz, hogy ideskáposztát ettünk. Egyetlenegyszer adott nekem a három év alatt 1 pengőt, amíg vele voltam, amikor a moziban valamelyik operettet adták. Nem adott soha semmire egy fillért sem. Így egyetlen egyszer voltam moziban, színházba nem mentem, nem vettem könyvet.

Lidi néni

Lidi néni bent lakott a városban. Amikor Szolnokra kerültem, minden héten egyszer eljártam Lidi nénihez mosni. Reggel 7-re bementem, és 1 órára kimostunk. Ő is mosott, meg én is, és kaptam tőle 1 pengőt. Meg ebédet is. Lidi néni kosztját nagyon szerettem. Volt egy testvére, hozzá is elmentem segíteni.

Lidi néni apánk testvérének, Weisz Antalnak volt az özvegye. Antal postatiszt volt, 1918-ban influenzajárványban halt meg. Lidi néni szép nyugdíjat kapott. Miután megözvegyült, Lajos bácsival élt, aki képesített kőműves volt, és igényes ember. Minden délben hazajárt ebédelni. Amíg én két évig Csobánkán az

árvaházban voltam, addig Lidi néni és Vali szoros barátságot kötöttek. Vali a munkahelyéről hozzá járt ebédelni.

Lajos bácsi fia cukrászként saját cukrászüzletet vezetett a Fő utcában. Nagyon ritkán ott is mosogattam. Voltam Lajos bácsi fiának az esküvőjén. A menyasszony úgy reszketett, mint a nyárfalevél. Az volt az érzésem, hogy fél. Az asztalnál ültünk. Nagy, magas asszony volt.

Lidi néni ismerősei körében híre ment, milyen szépen dolgozom. Sokszor hívtak szobát fölsúrolni, vagy halotti ravatal után a házat fölsúrolni. Ez volt a fő kereseti forrásom. Az első esetben 1 pengőt kaptam, halott utáni súrolásért 2 pengőt. Emlékszem rá, hogy egy olyan kötényre fájt a szívem, amit oldalt meg kellett kötni. Ez a kötény elöl is, hátul is védte a ruhát. Ilyen kötényt vettem abból a 2 pengőből.

Ezenkívül harisnyastoppolást vállaltam, meg tanítottam olyan gyerekeket, akiknek nehezen ment a tanulás.

Emlékszem, a keresetemből csináltattam egy vajszínű spanglis, trottőrsarkú cipőt, de azért 2 évig kellett dolgoznom, mire ki tudtam fizetni. Akkor ez a cipő nagyon divatos volt és nagyon szép. Vasárnap délután elmentem sétálni, azt vettem föl. Egyedül sétáltam, Vilma már nem élt, Vali pedig már férjhez ment akkor. Emlékszem, hogy abban a vajszínű cipőben mindig csak egyedül sétáltam. Valahogy úgy jött ki, hogy nem volt partnerem.

Tiszáék

Különös véletlen, hogy nagymama abba a házba költözött, ahol a háztulajdonos, Tisza néni és Tisza bácsi nevelték az unokatestvéremet, Markovics Irénkét, aki 3 évvel volt fiatalabb nálam, 1915-ben született. Irénke Ödön bácsinak volt az egyik lánya, így nagymama egyik unokája. A régi időben az volt a szokás, hogy amikor nem akarták már szoptatni a babát, odaadták a szomszédba, hogy leszokjon. Irénkét ebbe a házba adták. Tiszáék annyira megszerették a kislányt, hogy nem adták vissza az anyjának. Irénke úgy hívta a nevelőszüleit, hogy Tisza anyám és Tisza apám. Tiszáné, Ilonka néni, Deák Ferencnek, a haza bölcsének leszármazottja volt, még fénykép is van róla. Férje vizsgálólakatos a Magyar Királyi Vasútnál Szolnokon. Ugyanolyan szoba-konyhás lakásuk volt, mint nekünk, a nagymamáé, azzal a különbséggel, hogy az ő szobájuk az utcára nézett, és padlós volt. Ugyanolyan rakott sparheltjük volt. Irénke örökölte utánuk a házat meg mindent. A neve megmaradt, Markovics Irén.

Irénke, miután elvégezte a 4 polgárit, elszerződött varrni. Az utcában volt még egy barátnőnk, Urbán Marcsa, így ők ketten együtt mentek varrni tanulni. Marcsa és Irénke egyidős volt, 3 évvel fiatalabbak nálam. Tizenkét pengő volt a szerződési díj. Hiába volt meg nekem is a hozzá való iskolám, nem volt, aki a 12 pengőt kifizesse. Borzasztóan szerettem volna bejárni mindennap varrni tanulni, ahhoz ennyi pénz kellett volna. Mikor 12 éves voltam, még nem akartam semmit, itt meg már 16 éves lettem. Ők minden reggel elmentek, délben hazajöttek ebédelni, este 6-kor megint megjöttek, és 2 év alatt megtanultak varrni. 12 pengő volt a szerződési díj, csak egyszer kellett volna befizetni. Senki nem fizette ki, pedig elmentem volna, mert az iskola is megvolt hozzá, meg idősebb is lettem, hiszen közben eltelt 3 év. Nagyon szerettem volna, s hogy

nem mehettem, az nagyon nagy sérelem volt. Láttam, hogy a lányok mindig együtt mennek, beszélgetnek, nevetgélnek, örülnek. Én meg csak vártam, hogy délben megint hazajönnek ebédelni. Ott megint nem jutott semmi.

Nyáron viszont nagy örömöm volt: Urbán Marcsa édesanyja takarított a szolnoki állomáson. Édesapja asztalos volt, de meghalt a háborúban. Egerből származtak. Marcsa polgáriba járt, az édesanyja az egyik tanárnőnél is takarított. Nyáron a tanárnőnek a házánál locsoltunk – nagy boldogság volt! Minden este be kellett menni Szolnokra, az majdnem 1 óra út, és a kertben gumicsővel locsoltunk. Szórófej is tartozott hozzá, így még fogni sem kellett a gumicsövet. Hárman mentünk, Irénke, Marcsa és én. Mindig azt kívántam, hogy egyszer nekem is legyen egy olyan kertem, amelyben lehet locsolni. Most van! Marcsa esetleg kapott pénzt a locsolásért, de én nem. Én csak barátnő voltam. Számomra a kert nagyon nagy dolog volt, mivel olyan házban nőttem föl, ahol beton volt a kert. Itt meg gyönyörű, nagy kert volt, és folyhatott a víz, nem kellett a sarokra vödörrel menni a vízért. A locsolás után, amikor besötétedett, hazamentünk. Megint gyalog. Jó szórakozás volt. Urbán Marcsával locsoltunk, Irénke meg biztosan ment az édesanyjához látogatóba, aki nem messze lakott.

„Dinnyepásztor" voltam, valahol Budafokon

Egyik nyáron „dinnyepásztor" voltam, valahol Budafokon, a nagymama egyik rokonánál. Ennél csak az volt rosszabb, amikor kiadtak kiscselédnek Dorozsmára.

A nagymama testvérének, Erzsébetnek a veje megözvegyült. Úgy hívták, hogy Papp. A gyászév leteltével újra nősülni kívánt. Olvasta egy hölgy hirdetését a szolnoki újságban, hát Szolnokra jött, hogy találkozzék a hölggyel, és egyúttal meglátogatta anyósa testvérét, a nagymamát. Azt mondta nagymamának, elvinném ezt a lányt. Szűkszavú és gyors volt az alku:

„Vidd el!" – mondta a nagymama. Öltöztünk, és még a délutáni vonattal mentünk Budafokra. Szép, emeletes házuk volt, hatalmas erkéllyel az emeleten, melynek földszintjén egy áruval gazdagon megrakott nagy fűszerüzletük volt. Az üzletet a hatóság lezárta, mert csődbe mentek. A tulajdonos sem mehetett be, így nagy szegénységben éltek a két lányával. Nem volt miből főzniük.

Másnap reggel kimentünk a sárgadinnyeföldre. Ott tudtam meg, hogy az a feladatom, éjjelente itt aludjak és őrizzem a sárgadinnyét. Esténként kijöttem, egy kukoricaszárból tákolt kunyhóban aludtam egy priccsen. Nagyon féltem, épp csak behajtottam az ajtaját. Hajnalban jöttek a kereskedők. Amikor szedték a dinnyét, nekem kellett megnézni, hogy mennyit visznek, hogyan viszik. Mérlegre raktam és lemértem, amit megvásároltak, majd nekem adták a pénzt is. Mikor eladtam a dinnyéket, bementem Budafokra a nagy házba.

Nappal a Papp lányokkal beszélgettünk, még mindketten feketében jártak, gyászolták az édesanyjukat. Velem egykorúak voltak. Nem tudom, hogy milyen végzettségük volt. Jóban voltam velük, amíg ott voltam. Nagyon keservesen, néha főztünk azért egy kicsit négyünknek, valamit enni kellett.

Délutánonként ültünk a nagy teraszon, beszélgettünk, csatlakozott hozzánk egy ékszerész fiú, aki a rokonuk lehetett, vagy a család barátja a közelből. Ez a fiú korban hozzám illő volt, nekem akart udvarolni. Egyszer egy este mindany-

nyian elmentünk valahova, ahol cigányzene szólt. Nekem nagyon tetszett az a zene, igazán boldoggá tett.

Addig voltam ott, amíg érett a sárgadinnye. Érdekes, nem emlékszem rá, hogy egyszer is ettem volna sárgadinnyét. Arra sem emlékszem, hogy a háziak ettek volna. Arra viszont jól emlékszem, hogy egyszer átmentem a szomszédba, a szomszédasszony krumplilevest főzött. Egy zöldpaprika volt benne, s még egy tojást is beleütött. Míg élek, nem fogom elfelejteni, olyan finom volt az illata, de én abból nem kaptam, csak a szagát éreztem.

Mindig állás után járkáltam. Mivel árva voltam, az árvaszéki ülnökhöz tartoztam, és mindig oda mentem állást keresni. Belém szeretett az árvaszéki ülnök. Mindig próbáltam valahol elhelyezkedni.

Egyszer elhelyezkedtem egy olasz cukrászdában 30 pengőért havonta. A negyedik nap azt kérdezte az egyik férfi, hogy szűz vagyok-e. Rögtön otthagytam. Másrészt meg azért hagytam ott, mivel a leesett fagylaltdarabokat visszarakták a fagylaltos tálba. Nem is tudom, hány éves voltam akkor.

El akartam helyezkedni egy orvoscsaládnál, gyerekek mellé. Harminc pengőt kínáltak egy hónapra. Amikor az asszony meglátott, azt mondta, hogy „kedvesem, maga olyan, mint egy virágszál". Hiába mondtam, hogy engem vegyenek fel, mert én mindent meg tudok csinálni, nem engem vett föl. Fölvette a Gedeon Terust, a harangozó lányát. Amikor hazamentem, kiültem a verandára, és nagyon sírtam.

Megismerkedtem a pusztamonostoriakkal

Tiszáékhoz, a háztulajdonosokhoz, vendégségbe jöttek a pusztamonostori rokonok, Verebély István és felesége, Adélka néni. A pusztamonostoriak közül a férj, Verebély István volt Deák Ferenc leszármazottja. Így tartják a rokonságot Tisza nénivel. Verebély István állomásfőnök volt Pusztamonostoron.

Feltűnt nekik, hogy ott ülök és sírok a verandán. Odajött hozzám Adélka néni, s megkérdezte: „Miért sír, kedves?" „Azért sírok, mert szerettem volna elhelyezkedni, és nem vettek föl, mert azt mondták, hogy olyan vagyok, mint egy virágszál." „Ne sírjon, jöjjön el velünk Pusztamonostorra." Tizennyolc éves lehettem akkor. Mondtam, „én nem tudok elmenni, mert a vonatot nem tudom kifizetni". „Én kifizetem a vonatot", mondta. Elvittek. A következő három év úgy telt el, hogy közben hónapokat töltöttem náluk Pusztamonostoron. Vali mindig írta a levelet, hogy gyere haza, mert sétáltatni kell a gyerekeket. Adélka néniék örökbe akartak fogadni, ott nagyon jó sorom volt.

Pusztamonostoron nagyon jómódúak voltak. Az állomásfőnök minden áruból kap azoktól, akik szállítják az árut. Így dúsgazdagok voltak ilyen szempontból. Nagyon jó volt a fizetésük, meg volt egy 4 szobás lakásuk. Nagy ebédlőjük volt, itt fogadták a vendégeket, itt állt karácsonykor a karácsonyfa. A következő szoba volt az ő hálószobájuk, majd az én szobám következett, és egy fiatal vasutas szobája volt a negyedik.

Minden szép volt. Az étkezés is gazdag volt és változatos. Mindaz a finomság – vaj, hús, gyümölcs – megvolt, ami az árvaházakban és a nagymamánál hiányzott. Helyben mindenkit ismertek, sokakkal jó barátságban voltak, egymást vendégül látták, a papnál és a jegyzőnél rendszeresen vendégeskedtek, és engem is vittek magukkal. Ott nem nagyon kellett semmit csinálni, mert volt

mosónő, vasalónő, volt bakter, volt kertész, minden volt. Adélka nénivel együtt végeztük a háztartási munkákat. Reggeli után takarítottunk, főztük az ebédet. Pont 12 órakor tálaltunk. Emlékszem, a babot reggel leszedtük, s nem volt ideje puhára főni, így keményen ettük ebédkor. Mi sütöttük a kenyeret is. Adélka néni szerint sohasem sikerült. Ő dagasztotta, és az állomáson lévő kemencében sütöttük. Délutánonként elmentünk a faluba Pista bácsihoz, a tanár úrhoz kártyázni. Ha otthon voltunk is, mozgalmas volt az élet, az állomáson mindig történt valami. Hat térközőr dolgozott ott, mindig jött valaki az állomásfőnökhöz. Szerettem ott lenni. Azt mondták, a nevükre vesznek engem, örökbe fogadnak.

Mégis el akartam menni. Egy délután vasaltam, kezembe került egy újság, az volt benne, hogy házikisasszonyt keresnek Kövesden.

Elmentem Kövesdre 30 pengőért havonta. Pedig Adélka néni is, Pista bácsi is könyörgött, hogy „Márika, ne menjen el, odaadjuk a 30 pengőt, csak ne menjen el". De én meg akartam próbálni, hogy házikisasszonyként dolgozom. Vali is könyörgött, hogy ne menjek el, folyton hívott, hogy menjek sétáltatni a gyerekeket. Adélka néni meg haragudott érte, úgy mondta: „Sétáltassa a gyerekeket az anyjuk."

Házikisasszony voltam Mezőkövesden

Elmentem Mezőkövesdre, ahol élt egy magas rangú bíró. A felesége a második felesége volt. Az első feleségétől volt egy tanítónő lánya meg egy fia. A második feleségétől meg 2 kicsi fiúcska. Arra emlékszem, hogy nekem kenyeret kellett sütnöm, és még életemben nem sütöttem kenyeret. Nekem kellett bedagasztani. Volt bejárónő, reggel 8-ra jött, és délig ott volt. De főznöm nekem kellett. Ott tanultam meg, hogy a petrezselyemnek a szárát nem szabadott eldobni, hanem megkötni és belefőzni a levesbe.

Borzasztó sokat kellett dolgozni. Köves konyhában altattak egy cselédágyban. Annyit kellett dolgoznom, hogy 2 hét múlva fölmondtam. Azt mondta a háziasszony, „hogy képzeli, most megyek kórházba, az uramat nem hagyhatom egy idegenre". Mondtam, „én is idegen vagyok". Azt mondta, „maga már nem az, és itt marad". Vali jött látogatóba, mondtam neki, hogy én nem maradok itt, már föl is mondtam. Ő is azt mondta, hogy „maradsz, mit könyörögtünk, hogy ne gyere el". Nem szóltam a háziaknak, minden zoknit szépen megstoppoltam, a gyerekek ruháit szépen összekészítettem, és amikor letelt a két hét fölmondási idő, hajnali 4-kor fölkeltem – még ma is tudom, hogy milyen rossz volt az az ágy –, és gyorsan, a kukoricaföldeken keresztül elmentem. Ősz lehetett, mert a kukorica szára már le volt vágva. Közben féltem, hogy a csendőrök utánam jönnek. Fölszálltam a vonatra, és nagyon boldog voltam.

Ismét Pusztamonostoron

Pusztamonostoron megállt a vonat, leszálltam. Adélka néniék majd megőrültek a gyönyörűségtől, hogy visszajöttem. Vali írt egy levelet a bíró úréknak Mezőkövesdre, hogy küldjék meg a 30 pengőt, de a mai napig sem küldték meg.

Adélka néni nagy ebédet főzött. De aztán jött a levél, hogy menjek sétáltatni a gyerekeket. Ez 3 vagy 4 évig így zajlott. Közben, mikor otthon voltam,

eljártam két pengőért szobát súrolni. Olyan szobákat, ahol a halott föl volt ravatalozva.

A következő nyáron Adélka néniék bálba vittek Pusztamonostoron, a helyi földbirtokos gróf rendezésében tartott bálra. A gróf úr 4 lovas hintót küldött értünk, és a bál végén ugyanígy hoztak haza bennünket. Én állva maradtam a hintóban, hogy a ruhám gyűretlen maradjon.

Előkészületként Adélka néni elvitt Jászberénybe, ott csináltatott rózsaszín selyemből gyönyörű, földig érő estélyi ruhát. Kétszer voltunk próbálni. Fekete-fehér pettyes, magas sarkú bőrcipőm volt hozzá. Már korábban kaptam tőlük arany fülbevalót, aranyláncot, sok mindent. A táncolással már bajban voltam. Amikor megérkeztünk, a helyi birkatulajdonos, aki egy vörös hajú, korban hozzám illő, alacsony fiatalember volt, felkért táncolni, de nekem nem tetszett, és nem mentem el vele. Gazdag ember volt, el akart venni feleségül. De én még táncolni sem akartam vele. Így nem volt táncpartnerem, hiszen a gróf nem kérhetett föl. Így Pista bácsi megforgatott, és ennyi volt a bálozás. Álltam a szép ruhámban és néztem a táncolókat.

Adélka néni, amikor én ott voltam, olyan 35 év körül lehetett. Nem volt gyereke, azért akarták mindenáron, hogy maradjak ott. A férje hozzá való volt, nagyon aranyos ember, engem úgy hívott, hogy Márika. Nagyon szerettek, nagyon. Nem tudom, mi az oka, hogy eljöttem onnét.

Ott nagyon szerettem lenni, nem tudom, végül is miért nem egyeztünk bele, hogy a nevükre írassanak. Akkor, 20 évesen már mire taníttattak volna? Ők csak férjhez akartak adni. Volt a birkatulajdonos, de ahhoz nem mentem. Volt egy vasutas, ő már szimpatikusabb volt. Ő is el akart venni, de beteg volt, meg is halt.

Amikor 96 éves volt Adélka néni, akkor voltam nála utoljára. Az állomásfőnöknő egypár éve telefonálta, hogy meghalt. Erdélyiek laktak nála, azoké lett a ház. Azt mondta, menjek oda, és az enyém lesz a ház. Ekkor még élt a nagymama, de amikor Valinál laktam, akkor is voltam Pusztamonostoron elég sokat. Évente 2-3 hónapot.

Huszadik évemben voltam, amikor nagymama meghalt. Akkor 900 pengőt találtunk a ládában. Volt egy aranyos kis tiszta pehelydunnája, azt elvitte Málcsi néni, akinek a babámat oda kellett adni. Ekkor már 4 nagy gyereke volt. Azt az egy dunnát is elvitték, nekem semmit nem hagytak. A 7 gyerek közt a 900 pengő 7 felé ment. Mindenkinek jutott 128 pengő, nekünk is kettőnknek, de én a részem kölcsönadtam Valinak.

Valiék

Vali úgy ismerte meg Lacit, hogy a szembeszomszédban lakott egy vasutastársa, és ő ajánlotta Lacinak Valit, hogy vegye feleségül, mert egy szép lány, gimnáziumba is járt, jól fizető állásban dolgozik. Laci 7 évvel volt idősebb Valinál, a szolnoki Vagon és Gépgyárban dolgozott. Nagyon szép férfi volt. Akkor úgy mondták, hogy 'kommendálták'. Lacinak Valit. Így Laci udvarolni kezdett, egy évig udvarolt, szeptemberben megvolt az eljegyzés, és aztán megesküdtek. Engem nem kommendálhattak, mert nekem nem volt olyan szépen fizető állásom. Engem senki észre sem vett.

Valiék első lakása olyan volt, hogy elértem a plafont. Az is földes volt; Szivattyú utca 2., a temető oldalában. Nem lakott messze a nagymamától. Odavitte a bútort. Az a lakás egy kicsit jobb volt a nagymamáénál. A kút az udvarban volt, ott lehetett húzni a vizet, de az ivóvizet az utcasarokról kellett hozni. Amikor Vali férjhez ment, rögtön teherbe esett. Ebben az időben nagymama minden reggel avval ébresztett: „Kelj fel, és menj segíteni annak a szegény asszonynak! Segíts már annak a nagy hasú asszonynak!" Amikor megszületett a gyerek, akkor meg pláne. A kis Laci 1930 májusában született.

A következő tavasszal ugyancsak a temető mellett, az Iskola utcában megüresedett egy lakás. Valiék odaköltöztek. A második gyermek, Lídia szilveszterkor már itt született. Ez a lakás sokkal jobb volt, a szoba padlós volt és az utcára nézett, a veranda, konyha, kamra köves volt.

A nagymama halála után, 1932 tavaszán Valiékhoz mentem lakni.

Valival igazi, mély testvéri szeretet fűzött össze bennünket. Vali, a legidősebb testvér érzelmileg „anyaként" gondoskodott rólam, a fiatalabb húgáról. Így a nagymama halála után természetes volt, hogy hozzájuk költözöm. Családtag voltam a családjában, a gyermekeit is nagyon szerettem.

Mint említettem, akkor már két gyermekük volt, Laci 2 éves, Lídia 5 hónapos. Valiék ügyesen átalakították az egyszobás lakást kétszobássá. A konyhát szobának, a verandát meg konyhának használták. Jó nagy volt a szoba, meg a konyha is, annak az ablaka az utcára nézett. A konyha pedig az üveges veranda volt. Télen is a verandán főztünk, fával fűtöttünk. 10 lakó volt abban a házban. A legelső, utcára szóló, legdrágább lakás volt az övéké. Hátul voltak a disznóólak, a nyúlól meg a WC-k. A lakás előtti szaletlit vadszőlő díszítette. Nyáron hófehér abrosszal terített asztalon ebédeltünk, padokon ültünk.

A kisszobában aludtam, a többiek a nagyban. Szépen be volt rendezve az én szobám is. Egyszer, amikor a szaletliben ültünk az asztalnál, megkaptam életem harmadik pofonját. Már a két kisgyerek, Laci is, Lidike is velünk ültek. Vali egy csirkecombot tett a tányéromra, erre mondtam, hogy „nem kérem, nem eszem meg". Nagyon rossz evő voltam világéletemben. Fölállt és jól pofon vágott. A legjobb falatokat mindig az én tányéromra tette. Sem a gyerekeknek, sem az urának nem adott addig, míg nekem nem adott. Ezt biztosan azért tette, hogy ne érezzem azt, hogy rájuk vagyok szorulva. Nagyon jól főzött, nagyon jó konyhát vezetett.

Valinál örökké mostunk a gyerekekre, mert csak fehér zoknijuk volt. A lakás jobb volt, mint a nagymamánál, bár csak félkomfortos volt, de Vali nagyon adott a tisztaságra.

Ebből a lakásból pár év után költöztünk a Temető utcába. Itt Valinak csikótűzhelye volt. Amikor tudta, hogy szeretnék hajat mosni, egy kicsi edényben – nem volt több 2 liternél – meleg vizet hagyott a sütőben, hogy meg tudjam mosni a hajamat.

Amikor Valiékhoz kerültem, továbbra is stoppoltam meg mosni jártam. Lidi nénihez élete végéig jártam mosni. Cukorbeteg volt, nekem kellett kiszámolni, hogy mit ehet. Továbbra is korrepetáltam gyerekeket, és ha adódott, nevelőnősködtem, mint például Erzsikénél.

A társadalmi ranglétrán

A szolnoki cukorgyár főmérnökének volt egy négyéves kislánya, Erzsike, aki mellé nevelőnőt keresett. A cukorgyár igazgatója, Tabák Sándor, felesége, Ilonka által engem ajánlott, így odavettek.

Az ismeretség onnan származott, hogy Ilonka családja egy utcában lakott Valiékkal. Jó barátságban voltunk vele és Manci húgával is. Barátságunk hosszú éveken át megmaradt. Amikor Ilonka férjhez ment Tabák Sanyihoz – aki egy zsidó papnak volt a fia –, a cukorgyár melletti hatalmas, gyönyörű lakásban laktak. Egy fiuk volt, egyidős Vali kisfiával, Lacival. Innen származott, hogy amikor a főmérnök úr nevelőnőt keresett, Ilonka engem ajánlott.

Egy nyáron át voltam náluk, korán reggel mentem, és késő este tértem haza. Ott semmi egyebet nem kellett tennem, csak Erzsikével és a főmérnök úrral sétálni, és Erzsikével játszani. Erzsike édesanyja és a cselédlány vezették a háztartást. A főmérnök úr nem engedte, hogy engem bármire is befogjanak, a konyha küszöbét sem léphettem át. Pár évvel később az iskolában Erzsike és Vali kislánya, Lidike egy osztályba járt. A tanító néni egy padba ültette őket, mit sem tudva a korábbi eseményekről. Erzsike szólt a tanító néninek, azt mondta: „Nem ülök e mellé a lány mellé, mert lakatos az apja, s mert a nagynénje volt a nevelőm." Vali mesélte el nekem a történetet, mivel ez időben már Szegeden éltem.

Tabák Sanyi sok év múlva elvált Ilonkától, az V. kerületben egy nagyon szép lakást vett neki, és továbbra is jó barátságban maradtak. Barátságom Ilonkával és testvérével, Mancival több mint 50 évig tartott. Rendszeresen látogattuk egymást és tartottuk a kapcsolatot.

Stefánia-gyermekkórház

Utána bekerültem a Stefánia-gyermekkórházba. Hallottam, hogy keresnek oda valakit, és én odamentem. Éjszakára vettek föl, mindennap 12 óra munkaidő, és minden második héten volt egyetlen éjszaka szabad. Ezért kaptam 20 pengőt havonta. Meg egy kis ennivaló éjfélre, hogy azt megegyem. Fönt voltam a csecsemőosztályon, vagy lent a sebészeten. Ez összesen 2-3 szobából állt. Behoztak egy olyan kisfiút, aki lenyelt egy kulcsot. Fölvágták rögtön a gyomrát és kivették, mert attól féltek, hogy a belekben elakad. A csecsemőosztályon 10-12 csecsemő volt. És ott voltak a szoptatós leányanyák. Hogy mért mentem éjszakázni 20 pengőért, azt nem tudom megmondani.

Az a 20 pengő arra volt elég, ha valami megtetszett, akkor pl. egy szép ruhaanyagot tudtam belőle venni magamnak. Kosztra, lakásra nem lett volna elég, de én Valinál laktam, ezekre nem kellett költeni. Mondjuk 10 pengő lett volna egy albérlet vagy ágybérlet, és 10 pengőből kellett volna enni. 3 és fél fillér volt egy tojás. A kenyérre nem emlékszem. A sárgadinnye 2 fillér volt. Akinek nem volt senkije, az talán valahogy meg tudott élni belőle.

Nekem nem megélni kellett belőle, mert akkora már megvoltak a szükséges ruhaneműim is, hiszen Adélka néni fölruházott, mindent vett, ami kellett.

Dolgozni gyalog jártam, mert Szolnokon nem volt semmi, csak fiáker. Mindennap reggel és este 1-1 órát kellett gyalogolni. Azt tudom, hogy mindig

bementem a templomba, és mondtam, hogy már nem bírom tovább. Így telt el két év. Este 6-tól reggel 6-ig dolgoztam. Amikor hazaértem, akkor mindjárt lefeküdtem. A gyerekek kicsit voltak. Lidike volt 5-6 éves. Játszottak, jöttekmentek. Én a hátsó szobában aludtam. Nem nagyon tudtam aludni, mert Vali sokszor bejött, ha kellett nekik valami a szekrényből. Fölkeltem, megebédeltem, amit Vali főzött, és elindultam 5 órakor, hogy hatra odaérjek. Nyolc óra volt, mire lefeküdtem, és 3 körül ébredtem föl. Vali nem mondta, hogy ne dolgozzak, mert már ő is látta, hogy valamit csinálnom kell 23 évesen. Vagy férjhez kellett volna menni, vagy állásba, mert tanulni akkor már nem lehetett, ebben a korban akkor már nem tanultak. Pusztamonostoron kifizették volna a beíratási díjat, ha valami szakmát szerettem volna tanulni, de ők nem akarták, hogy varrónő legyek, azt akarták, hogy az ő lányuk legyek. Ha visszagondolok, nem annyira a varrni tanulás vonzott, csak az, hogy a két lány, Irénke és Marcsa jártak valahova, és nekik volt céljuk. Nekem meg semmi nem volt, csak mosni a Lidi nénivel, meg olyan gyerekeket tanítani, akik nehezen tudtak maguktól tanulni.

Az a bizonyos Stefánia-gyermekintézmény nappal is működött, nemcsak éjjel, nekem azonban nem volt képesítésem, így nem alkalmazhattak nappalra. Szerettem volna megszerezni a képesítést.

A kórházban kéthetente volt egy szabad éjszaka, egyébként minden áldott este mentem dolgozni. A munkaidőm 12 óra volt, az út oda és vissza két óra. Tizennégy órán keresztül voltam talpon, mert ott még leülni sem nagyon lehetett, pihenésről, alvásról vagy bóbiskolásról szó sem lehetett. Hatalmas nagy fenyők voltak, és féltem, mert egyedül voltam lent a földszinten a csecsemőkkel, egy másik nővér fent az emeleten. Lent jobbra, mindjárt ott volt a hullaház, oda vittük le a hullákat. Nem volt szívderítő dolog. Éjjel sötét volt, nem volt kivilágítva a fenyőkkel teli udvar és kert. Egy bejárata volt az épületnek. Fentről se nagyon jött le a nővér, mert ott meg operált betegek voltak, nem hagyhatta őket magukra. Az a kevés csecsemő üvegfallal volt egymástól elválasztva, mindegyiknek külön bejárata volt, két csecsemő nem volt egy helyen. Mindet meg kellett etetni, tisztába rakni, ha valami olyan baja volt, akkor fölkeltettem az orvost. Az orvos fönt volt a nagy épületben, mert ez csak egy toldaléképület volt. Inspekciós orvosnak lenni kellett. A nagy épületben volt a sebészet. Ott is 4-5 szoba volt, nem volt egy nagy kórház. Egy kis szobában volt 6 vaságy, és azon azok aludtak, akik nappal ott dolgoztak. Adél is ott aludt. Adéllal élete végéig barátok maradtunk. Én nem tudtam bekerülni nappalra, pedig többször kértem. Persze azt sem tudom, hogyan mertek odavenni beteg csecsemők mellé olyanokat, akik életükben még egészséges csecsemőt sem nagyon láttak. Vali gondozta a saját gyerekeit, én csak sétáltattam. Hogy hogyan vettek föl, nem tudom.

Azon az egyetlen szabad éjszakán, akkor aludhattam otthon. Kéthetente egyszer, amikor nem kellett bemenni. Ezért kaptam a 20 pengőt havonta. Az nem volt olyan sok. Volt például egy szövetesüzlet a fagylaltos mellett, ott vettem magamnak egy ruhaanyagot, 40 pengőbe került. Kéthavi fizetésemből egy nagyon szép gyapjúzsorzsettből rövid ujjú nyári ruhát csináltattam. Később Pistikének abból csináltattunk egy ingecskét.

Látogatások Szegeden

Minden évben lementem az anyám sírjához Szegedre, halottak napján. Édesanyám testvére, Markovics Lajos bácsi és családja a Mérleg utcában lakott. Nagy fűszerüzletük volt. Ebből leválasztva volt a fiuknak, Szilárdnak a mérnökirodája. (Sok-sok évvel később Szilárd leánya, Éva lett Pisti fiam keresztanyja.)

Lajos bácsi felesége, Teréz néni nagyon kedves, bőkezű zsidó asszony volt. Mindig szeretettel fogadott, mindig hívott és marasztalt, hogy maradjak náluk két-három napot: „Szegeden nőttél fel, szívesen látlak, enni adok, menj sétálni a Tisza-partra, élvezd egy kicsit Szegedet." Mikor hazaindultam Szolnokra, Teréz néni ezt mondta a férjének: „Csomagolj a Mutternak!" Liszttel, cukorral, minden mással megpakolva indultam haza a nagymamához.

Mikor már két éve éjszakáztam a Stefániában, arra gondoltam, hogy megnézem a Szegedi Gyermekklinikát. Tudtam, hogy ott is, mint minden egyetemi városban, van csecsemő- és gyermekgondozónő-képzés. A feltétele érettségi volt. Úgy mentem el a klinikára, hogy tanulni szeretnék, hogy képesítésem legyen.

Odamentem, becsöngettem, a főnöknő éppen úgy nézett ki, mint Mezei Mária, és Mezei Margitnak hívták. Azt mondta: „Kedvesem, nagyon tetszik maga nekem, de most nem tudjuk fölvenni. De ha elvállalja, hogy Hódmezővásárhelyen helyettesít nekünk, mert maga 2 évet dolgozott gyerekek között, akkor a következő évre, szeptemberre be tudom írni." Ez volt november elsején, és azt mondta, hogy majd értesít. Nem értesítettek, emiatt el voltam keseredve. Azért akartam gyermekgondozó lenni (sikerült, most is az van benne a személyimben), mert nagyon szerettem a gyerekeket. Főleg Vali gyermekeit, de a kórházi beteg gyermekeket is szerettem.

Hódmezővásárhely

Egyszer csak jött egy levél, hogy január 1-től fölvettek Hódmezővásárhelyen a kórházba, havi 40 pengő fizetéssel, teljes ellátással, 8 óra nappali munkára gyermekgondozó nővérnek. Boldogan vállaltam – én, aki már 2 éve éjszakáztam 20 pengő fizetésért.

Csodálatos lehetőség! 40 pengő volt a havi fizetés, és csak nappal kellett 8 órát dolgoznom. Hódmezővásárhelyen volt egy külön éjszakás nővér, aki bejárt valahonnan. Egyszer sem kellett éjszakáznom sem nekem, sem az ott dolgozó idősebb „Heim-nővérnek". Tőle származhatott, hogy szükség lenne még egy nővérre. Biztosan szólt Szegedre, a Gyermekklinikára, hogy egyedül nem bírja, és ott a főnővér kitalálta, hogy én jó lennék erre a feladatra. (A „Heim-nővéreket" Budapesten képezték a Heim Pál Kórházban, innen kapták a nevüket.)

Jó sorom volt. A főorvos szobájában aludtam, mert tudták, hogy úgysem vagyok ott tovább, csak 8 hónapig. Nagyon aranyos volt a főorvos, és ott udvaroltak a többiek is, nagyon kedveltek. Huszonöt éves voltam. Ott meghíztam, pár kilót összeszedtem, pedig biztos, hogy Valinál volt a jobb koszt. Mégis, ott

úgy megváltozott az életem, hogy a soványságból normál súlyúra híztam, még a mellem is megjelent.

Az első fizetésből, mert januárban már kaptam fizetést, vásároltam egy nagyon szép fahéncs selyemanyagot. Mire eljött a tavasz, gyönyörű kosztüm készült belőle, zsorzsettbetéttel. A szoknyája rakott volt, térden alul ért, már rövid szoknya volt a divat, nem a hosszú. A blúza meg komplészerű, kívül hordtuk, nem belül.

Később retikült is vettem. Mindig mindenből a szépet szerettem, cipőből is, Salamander cipőt vettem: mindenből a legszebbet.

A havi fizetésem, a negyven pengőt mind egy szálig boldogan magamra költöttem, egyébre nem kellett pénz. Olyan nagyon azért nem lehetett abból sem költekezni, mert ez csak nyolc hónapig tartott. Szeptemberben már nem volt fizetés. Azt nem tudom, hogy Szolnokon a húsz pengőt hova költöttem, de arra biztosan emlékszem, hogy Hódmezővásárhelyen a fizetésemből szépen öltöztem és színházba jártam. (Mindez mást jelentett akkor, mint a mai világban. Egy pár ünneplő cipőben 10-15 évig jártunk, színházba járó ruhám is 1-2 volt, de finom, jó minőségű anyagokból készültek, és nem mentek ki a divatból. Gondoljunk csak arra, hogy egy ruhaanyag ára 1 vagy 2 havi fizetésbe került.)

Hódmezővásárhelyről hazajártam, mert Szolnokon varrattam a ruhákat. Vali is meglátogatott engem ott Lidikével, mert ők ingyen utaztak. Lidike le is van fényképezve egy labdával a kezében, a fénykép ma is megvan. Lehetett tán 6 éves.

Amikor csak tudtam, olvastam. A főorvos szobájában volt könyv elég. Nem mind orvosi könyv volt. Arra nem emlékszem, hogy kifejezetten regényt olvastam volna.

Ahogy este lett, elmentem sétálni Sz. Ferivel. Hódmezővásárhelyen ismertem meg, januárban, nem sokkal azután, hogy odakerültem. Az éjszakás nővérnek, Benyhe Erzsébetnek volt egy udvarlója, Feri annak volt a barátja. Négyesben sétáltunk. Moziba sajnos nem mehettünk, mert a nővérnek hamarosan be kellett mennie éjszakára. Akkor biztosan én is bejöttem, nem mentem egyedül a fiúkkal tovább.

Ferivel mi külön is sétáltunk néha. Talán 4 évvel volt idősebb, mint én. Nagyon szép, kellemes, okos fekete fiú volt. Újságírással foglalkozott. Feri nyolc hónapig udvarolt nekem, végig, amíg Hódmezővásárhelyen voltam. Minden este mentünk sétálni. Fényképem is van róla.

Nyár volt, amikor az orvosok fölvilágosítottak. Biztosan látták, hogy sokat vagyok Ferivel, és féltettek. Úgy kezdődött, hogy szokatlan dolgok történtek velem: egy alkalommal a boxban voltam és etettem egy csecsemőt. Már nem tudom, hogy a belgyógyász orvost miért hívtuk a csecsemőhöz, de megérkezett, megnézte a csecsemőt, és megcsókolt. Nem értettem, miért tette. Hiszen olyan rendes embernek ismertük, 2 gyermeke van, meg felesége. Ez elmúlt, egy másik orvos is jött, és kérdezte, hogy elmennék-e vele a moziba, ő is nős volt. Mi történik itt? Nem tudtam mire vélni.

Esténként összeültünk az orvosokkal meg a nővérekkel beszélgetni. Volt köztük egy cselédkönyves orvos, még nem volt diplomája. Wngem hecceltek, hogy „Weisz nővér szerelmes". Mondtam, hogy „nem vagyok szerelmes, de ha az volnék, akkor baj lenne?" „Bizony az baj lenne", mondták. „Miért lenne baj?" – kérdeztem. „Majd holnap reggel átmegy a bőrgyógyászatra, és a nagykönyvben meglátja." Alig

vártam, hogy reggel legyen. „Te Atya Isten, 4 keresztes pozitív!" Ezért csókolt meg a nős orvos, meg ezért udvarolt a többi is! Az orvosi titoktartás mellett az orvos nem mondhatta meg, hogy ne járkáljon együtt Sz. Ferenccel, mert nagyon beteg. A cselédkönyves orvos – Vörös Jánosnak hívták – még megmondhatta. Őt biztatták föl, hogy szóljon nekem, mert meg kell ezt a dolgot oldani. Jól volt időzítve, mert úgyis elmentem Szegedre. Biztosan úgy gondolták, hogy ha már elmentem Szegedre, akkor nem mehetek vissza Hódmezővásárhelyre megnézni a nagykönyvet. Szerettek engem, biztosan sajnáltak is, hogy akkor ebből most mi lesz.

Amikor megnéztem a nagykönyvet, rögtön láttam, hogy vége a Ferivel való kapcsolatomnak. Ha nem tudom meg a betegségét, biztosan hozzámentem volna feleségül. De azt neki így is, úgy is meg kellett volna mondania. Másnap azonnal kérdőre vontam. Mondta, igen, sajnos gyógykezelés alatt áll. Egy futó kalandból származik ez a betegség. Nem udvarolt, csak valakivel lefeküdt. Ez biztosan így is volt. Aztán elmaradtak a találkozások. Még Szegeden elvitt az újságíróbálba, de hogy milyen ruhában voltam, arra már nem emlékszem.

Utána még leveleztünk, egyszer egy budapesti szálló teraszáról is írt, hogy most dől el, lesz-e háború, vagy sem. Pár év múlva egy másik alkalommal Budapesten találkoztunk véletlenül: ott ült a Margitszigeten, a Nagyszálló ajtajában, mi meg Pistával (Sági Istvánnal, későbbi férjemmel) mentünk be egy kávéra. Ott összetalálkoztunk.

Már nyolcvanéves voltam, amikor ismét beszéltünk telefonon. Megnősült, de gyermeke nem lehetett.

Szeged

Ősszel beiratkoztam a Szegedi Gyermekklinikára a gyermekgondozó-képzőbe. Ismét éjszakázni kellett, egy hónapban egy hetet. Ez egy 3 részes, hatalmas klinika volt, ahol volt csecsemőosztály, gyermekosztály és fertőzőosztály. Tizenkét elsőéves és tizenkét másodéves gyermekgondozónő-jelölt dolgozott ott. Nem kellett fizetni a képzésünkért, dolgoztunk a taníttatásért és az ellátásért. Minden osztálynak volt egy vezető főnővére. A munkát az ő irányításukkal végezték a diákok. A négy főnővér közül egy volt a fertőzőn, egy a gyerekosztályon, egy a tejkonyhában, egy meg a csecsemőosztályon. Ők fizetést kaptak, ugyanúgy, mint Hódmezővásárhelyen az idős nővér. A tejkonyhán a gyerekeknek főztek. Volt egy takarítónő, aki az ebédet nekünk fölszolgálta, meg a szobánkat kitakarította.

A fiatal nővérnövendékeket érettségivel vették föl, amint betöltötték a 18. évet. Ők már megbízhatóak voltak arra, hogy ellássák a gyerekeket.

Napirend

Reggel 6 órakor keltünk, kezet mostunk, és rögtön lementünk fürdetni; ki hová volt beosztva: volt csecsemőosztály, gyermekosztály, fertőzőosztály és tejkonyha.

Megfürdettük a gyerekeket. Mikor készen volt a fürdetés, fölmentünk, letusoltunk, fölvettük az egyenruhánkat, megreggeliztünk, és úgy mentünk vissza

újra az osztályra. 1 óra alatt kellett megfürödni és megreggelizni. Világosszürke, nagyon vékony csíkos egyenruhánk volt, fehér köténnyel, világosszürke, magas szárú cipővel. Az egyenruhákat mindenkinek magának kellett elkészíttetni. A ruháinkat a kórház mosatta. Sőt a hálóinget és fehérneműt is ők mosatták.

Abban a ruhában, amelyben fürdettünk, nem lehettünk egész nap. Mire megfürdettünk 4-5 gyereket, abba beleizzadtunk. Én a Hódmezővásárhelyen viselt fehér egyenruháimban fürdettem. Amíg elkészültünk, minden osztályon maradt közülünk egy őr, aki vigyázott az osztályra. Utána jött a vizit.

Reggel nyolc és dél között kezeltük a gyerekeket: ide-oda vittük őket kezelésre, kivittük levegőzni a teraszra, tettük, amit ahogyan kellett. Egy óra körül fölmentünk ebédelni, de megint minden osztályon maradt őrnek egy-egy nővér. Egy és három óra között volt szabadidő, de ügyeletes mindig volt. Három órától fél hétig megint a gyerekekkel voltunk, félhét és kilenc között volt a tanítás. Az órákon egy tanársegéd tanított az elméletre, a gyakorlatot meg munka közben szereztük meg. A tejkonyhán megtanultuk a különböző tápszerek elkészítését. Mire végeztünk, 120 féle tápszert tudtunk elkészíteni.

Az éjszakai műszak este 7 órakor kezdődött és reggel 6 óráig tartott. Az éjszakás nővérnek éjjel 12-ig kellett etetni és teáztatni a gyerekeket, és kivinni szabad levegőre. Akkor még nem volt antibiotikum, a tüdőgyulladásosokat ki kellett vinni, hogy jó levegőn legyenek. A lázlapokon mindent jelezni kellett: a tápszereket, ételeket különböző színnel kellett besatírozni. A tejbegrízt pirossal, a másikat világoskékkel, a harmadikat sárgával, és így tovább. A teát fekete ceruzával kellett bejelölni. Az ennivalót a tejkonyha készítette el nappal. Cumisüvegekben állt névre szólóan fölcímkézve a hűtőszekrényben.

Éjfél után az osztályon adódó teendőket végeztük el. Reggel 6 órakor jött a nappali váltás. Az éjszakások megfürödtek, megreggeliztek, és külön szobában aludtak, hogy a saját szobájukban ne zavarják őket a társaik. Ebédelni fölkeltették őket, majd újra pihenhettek. A nővérek négyen vagy hatan laktak egy szobában, 1-2 éjszakás volt közöttük, ezért a nappalosokkal közös szobájukban nem tudtak volna pihenni. Az éjszakások szobája a Tisza-hídra nézett, így a szoba zajos volt. Nyitott ablak mellett aludtunk, és erősen hallatszott az átrobogó vonatok zaja. Sajnos, ott nem tudtam aludni, amikor éjszakáztam. A saját szobámban nem alhattam, pedig az csöndes volt, mert ez volt az előírás.

A saját szobámban jól tudtam aludni, kivételes voltam, hogy kétágyasban alhattam. Stefi, a barátnőm volt a párom, de vele sose voltam egyszerre beosztva. Legalábbis az alatt a másfél év alatt, amíg ott volt, az idő alatt nem. Másfél év elmúltával ő otthagyta a klinikát, azt mondta, nem végzi el, nem bírta a fegyelmet. Egy nagyon gazdag családhoz ment Jugoszláviába egy kisgyermek mellé.

Miután elment, nem emlékszem, hogy valakit is odatettek volna mellém. Elsőéves voltam, amikor az egyik éjszakázós héten a következő történt: reggel lefeküdtem rendesen, és rögtön azután valaki jött és fölköltött, hogy menjek le, mert hívat Kramár[1] professzor úr.

Rendesen föl kellett öltözni, egyenruhába. Éppen a csecsemőosztályon viziteltek. Azt kérdezte a professzor úr: „Maga éjszakázott az éjjel?" Mondtam, „igen". „Akkor mondja meg, legyen szíves, miért nem rajzolta be a teát, amit a csecsemők megittak?" „Mert arra nincs idő, hogy megteáztassam őket, még az adagjukat sem tudtam velük megetetni, mert lehetetlen. A 10 órai adagjukat éj-

félkor etettem. Mikor adjam nekik a teát, 3 órakor, vagy mikor? Azért nincs besatírozva, mert nem itták meg. Nem volt idő arra, hogy minden gyereket megetessek, megitassak, sok közülük állandóan hányt. Egymagam 30 csecsemőt nem tudok ellátni. Amelyik gyerek nem itta meg a teát, ott nem satíroztam be."

A professzor úr így folytatta: „Ez különös, minden nővér meg tudja velük itatni, csak maga nem tudja megitatni?" „Nem tudom, más hogyan csinálja, de én nem tudom megitatni", válaszoltam.

Borzalmas botrány volt, Annus nővér, a főnővér azt hittem, megöl a szemével. Még aznap este egy zöldkeresztes nővér jött Újszegedről, és soha többet nem kellett egyedül éjszakázni. Újszegeden volt a Zöldkeresztes Védőnőképző. A zöldkeresztes védőnőképzés egy sokkal magasabb képesítést adott. Oda érettségi nélkül nem lehetett bejutni. Ez az iskola 3 éves volt.

Ketten már jobban boldogultunk. Ezek tüdőgyulladásos csecsemők voltak, és nem volt antibiotikum. Harminc csecsemő volt. A többi nővér besatírozta a lázlapot, és beleengedte a teát a csapba. Nemcsak a teát, hanem az ennivalót is. Este kivették a hűtőből, és amikor látták, hogy alszik a gyerek, nem fog enni, beleengedték a csapba. Nekem meg nem volt szívem beleengedni a csapba soha. Vagy megetettem vele és besatíroztam, vagy pedig beírtam, hogy nem ette meg. Nálam egynek sem volt a teája besatírozva, mert nem jutottam hozzá. Örültem, ha megette az adagját. Attól fogva senkinek sem kellett egyedül éjszakázni.

A klinikán ösztöndíjat kaptunk, 10 pengőt havonta. Hamar elfogyott a 10 pengő: színházba jártam, a jegy volt 1-2 pengő, meg a fodrász, meg a büntetésre is kellett. Hű, de megbüntettek, amikor este egyedül éjszakáztunk, mert ha nyáron nagyon meleg volt, leszedtük a fityulát a fejünkről, letettük a székre, amíg elvégeztük a papírmunkát. Nem szólt az ellenőr semmit, de másnap mindjárt 1 pengő büntetést be kellett fizetni. Tudtuk, hogy miért kaptuk, mert nem lehetett a fejfedőt levenni, vagy a köténYt, a ruhát. De meleg volt, és levetettük, mindenkinek kellett fizetni, aki így tett. Sokszor levetettük, mert nem tudtuk, hogy mikor jön az ellenőrzés, és nagyon meleg volt. Amikor már ketten éjszakáztunk, már volt, aki figyelmeztessen.

Az előző hódmezővásárhelyi pénzből nem maradt semmi, mind elöltöztem. Elegáns, szép ruhákat, cipőt és kalapot csináltattam. Itt Szegeden is mindenki megcsodálta a hajamat. Mindig mondták, hogy nézzék meg, a Weisz Máriának mindig ragyogó frizurája van.

Színházjáró voltam, mindig mentem a színházba. Csak én mentem egyedül a 24 nővér közül. Be kellett jelenteni, mert nem mehettem csak úgy el, nagyon későn volt vége. A főnöknőnek föltűnt, hogy a többi sose megy, csak én.

Gyerekkoromban hozzászoktam, a mostohaanyám vitt bennünket. Állójegyünk volt akkor, s az állóhely előtt lévő korlátnak támaszkodtunk. Amikor nagyobb voltam, engem küldtek jegyet venni. Nem akkor mentünk a jegyért, amikor indultunk a színházba, előre vettük a jegyeket. Kértem egy zsöllyét meg 3 állóhelyet, erre nagyon emlékszem, a 3 állóhely annyiba került, mint a zsöllye.

A jezsuita templomba jártunk, mert a Ferenc-rendi papok nem voltak olyan műveltek, mint a jezsuiták. Ilyesmire anyuka nagyon adott. És úgy látszik, ez valahogy meglátszott rajtam. Hiába csak 12 éves koromig volt így, valahogy mégis belém ivódott.

Gyakorlaton Lőrincz[2] professzor úr kisfia mellett

Abban az időben Lőrincz professzor úr közegészségügyi államtitkár volt. Jó kapcsolatot ápolt a Szegedi Klinikával. A másodéves nővérek gyakorlatához hozzátartozott, hogy 1 hónapot a professzor házában töltsenek el Gábor nevű, 1 éves kisfia mellett gondozónőként. Mindenkit kivittek gyakorlatra, hogy lássák, képes-e egy gyerek nevelésére is. Az oklevelünk egy gyermek nevelésére is, és egy csecsemőosztály vezetésére is képesített.

Hamarosan én kerültem sorra. Előttem Fajka Joli nevű társunk volt a gyermek mellett, akivel egyáltalán nem voltak megelégedve. Egyszer csak engem hívatott Kramár professzor úr, hogy menjek le az irodába. Angszter Lonci, akinek az apja híres hangoló volt, ott dolgozott mint irodista, fölszólt telefonon, hogy hívat a professzor úr. Lementem az irodába, Kramár professzor úr üdvözölt és így szólt:

„Holnap reggel utazik Budapestre Lőrincz professzor úrékhoz! Ott van egy kisfiú, akivel egy hónapot el kell töltenie." Kétségbe voltam esve, és mondtam: „Professzor úr kérem, én oda nem megyek, mert hallottam, hogy ott borzalmas helyzet van, az egy tűzfészek, oda nem lehet menni. Onnan mindenki megszökik." „Magának éppen azért kell odamennie, mert az egy tűzfészek. Magának meg kell védenie a nővérek becsületét, és azokat a dolgokat helyrehozni, amiket az eddigi nővérek ott elrontottak. Értse meg, magának oda kell mennie." Nagyon mérges voltam, mert mennem kellett, ha tetszett, ha nem.

Vonattal mentem, másodosztályon utaztam, mert nekünk nem volt szabad harmadosztályon utazni. Megérkeztem a Nyugati pályaudvarra, beültem egy taxiba. Lőrincz professzor és családja a Derék utca és Dezső utca sarkán laktak. Ott kiszálltam, mondtam, hogy „jó estét kívánok". Nem mondtam, hogy kezét csókolom, nem én.

Lőrincz professzor úr házában

Gábor, a gyermek 1 éves volt. Az ő gondozása volt a feladatom. A gyermeket rendesen elláttam, de a felnőttekkel nem akartam szóba állni, mert mindegyik nővér, aki onnét visszajött, rosszat mondott róluk. Dúlt bennem az indulat és bosszankodás, hogy miért kell nekem ennél az egy gyereknél itt lennem.

A helyzet felszínre hozta bennem az ellenállást, a sokéves „cselédségem" emlékét. Úgy éreztem, nem bírom tovább, hogy nekem örökké szolgálnom kell… hogy mindig más cselédje voltam. Mert mindig szolgálni kellett valakit. Mert mindenhol azt csináltam. Akkor lettem lázadó, amikor fölmostam a szobát a halott után… hogy 10 éves koromtól kezdődően hosszú éveken át nélkülöztem, nem volt soha egy fillérem sem… hogy annyira szerettem volna elmenni egy moziba, de nem volt egy pengőm sem. Egyetlenegyszer adott a nagymama 1 pengőt, amikor egy operettfilmet adtak. Nagyon fel voltam háborodva, hogy nekem semmim sincs. Mezőkövesden egyszer a nagyságos asszony beleesett a tehénszarba. Akkor nagyon „boldog" voltam. Mit szerettem vagy sajnálkoztam volna rajta, amikor velem süttetett kenyeret? Kis termetű voltam, kis súlyú, és azt a 3-4 kenyeret nem tudtam bedagasztani. Tudtam, hogyan kell elkészíteni, de erő nem volt bennem elég a sok kenyér dagasztásához.

Ezért az első időben úgy látszott, hogy nem szeretem a professzor úrékat. Udvariasan ugyan, de távolságtartóan, durcásan viselkedtem. Soha nem mondtam,

hogy kezét csókolom, a méltóságos asszonynak azt mondtam, hogy „jó reggelt kívánok". Lőrincz professzor úrnak is azt mondtam – az még rendben volt –, de a nagymamának kijárt volna, hiszen ő is méltóságos asszony volt. Neki járt volna a kezét csókolom, de én nem mondtam. Nem beszélgettem ott semennyi kincsért, csak a gyermekkel. A szakácsnőtől és a szobalánytól is hallottam, hogy megjegyezték rólam, nem vagyok elég kedves. Azt mondták, hogy „nem valami kedves kis nővért kaptunk. De úgy látszik, hogy sokkal többet tud, mint a többiek."

Amikor már két hete ott voltam, azt mondta a méltóságos asszony, hogy szabad délutános vagyok. A szabad délután mindenkinek járt. Nekitámaszkodtam az ebédlőbútornak, és udvariasan válaszoltam: „Köszönöm szépen, nem kérem a szabad délutánt: én az oklevelem elnyeréséért jöttem ide, hogy eleget tegyek Kramár professzor úrnak. Sajnos, a szabad délutánt nem tudom jól használni, mert még soha életemben nem voltam Budapesten. Nem tudom, mit hol találok, s hogyan jutok el bárhová is. Előtte szeretnék fodrászhoz is elmenni. Ahhoz, hogy elmenjek valahová, a délután túl rövid, hisz este 7-re vissza kell érnem fürösztení. Ezért köszönöm, nem kérem a szabad délutánt." (A hajamat nagyon jól tudtam magam is kezelni, de hogy akkor miért kellett a fodrászhoz menni, azt nem tudom.)

Föl voltak háborodva, hogy hogyan merten így beszélni és viselkedni. De én azt gondoltam, egy hónapig ki fogom bírni, hogy nem lesz szabad délutánom.

Ezen kívül jó volt ott lenni, csak egyedül voltam nagyon a gyermekkel. Gáborkát nagyon szerettem. Nagyon szép kis ruhái voltak, és az volt a szórakozásom, hogy azokat kimostam. Nekünk nem volt szabad mosni, tilos volt, mint ahogy nem volt szabad harmadosztályon utazni sem. Én meg éjszaka, amikor elmentek hazulról a szülők színházba meg ide-oda, meg lent vacsoráztak a méltóságoséknál – mert két lakás volt, egy fönt, egy lent –, akkor mindent kimostam. Nem akartam, hogy más mossa őket. Féltem, hogy összemennek. Nagyon szép kis holmik voltak, élveztem mosni. Azzal eltelt az idő. A szülők ezt észrevették, és örültek neki.

Gáborkát sétálni vittem, és csináltam, amit egy csecsemővel tenni kellett. Eltelt a nap a gyermekkel. Nem csináltam semmi mást, egész nap a kicsi gyerekkel foglalkoztam. Mindig öltöztetni kellett, ha hideg volt, azért, ha fújt a szél, azért. Nem volt ott idő az olvasásra, mert Gáborka akkor olyan karonülő-féle volt, vagy másfél éves. Tél volt, fényképem is van róla, ahogy állok és tartom a kis Gábort. Rajta meleg, csúcsos sapka van.

A ház kétszintes volt. Fönt lakott a fiatal család, lent laktak a nagyszülők, akikkel alig találkoztam. A szakácsnő lent aludt a cselédszobában, a cselédlány fönt aludt a cselédszobában. Fönt 3 szoba volt és egy nagy hall. Egyik szoba volt a professzor úré, a másik a feleségéé, Ibikéé, a harmadikban aludtam én Gáborkával. Reggel mindig bevittem az apjához az ágyba. Volt egy gardrób, meg egy nagy hosszú hall, annak a végében egy asztal, ott zajlott az étkezés. Mindig négyen ültünk az asztalnál: a professzor úr, a felesége, Gáborka az ölemben és én.

A következő szabad délutános héten azt mondták, hogy nem kell hazajönni fürdetni, majd ők megfürösztik Gáborkát, csak nyugodtan menjek el, ahová akarok. Arra már nem emlékszem, hogy hol voltam, talán múzeumban.

Az ellenállásom és indulatosságom hamarosan és folyamatosan csökkent, hiszen Gáborkát nagyon szerettem. Szülei is érezték ezt, és bölcsen, szeretettel bántak velem, megérezték a jó tulajdonságaimat is.

Amikor letelt a hónap, következett még egy, mert Lőrincz professzor úr szólt Szegeden a professzor úrnak, és máris megvolt a döntés, hogy itt maradok.

Nagyon tetszett a családnak, ahogyan a kis Gáborral bántam. Kérték, ha meglesz az oklevelem, akkor menjek vissza hozzájuk. Mondták, annyi fizetést adnak nekem, amennyi jár, de: „köszönöm szépen a bizalmat, nagyon szeretek itt lenni, de én intézetbe szeretnék menni", válaszoltam. Azt kérdezte Lőrincz professzor, hogy hova szeretnék menni – mondjam meg –, ő tud nekem segíteni abban, hogy oda kerüljek, ahova szeretnék. Azt válaszoltam: „Csepelen szeretnék dolgozni, mert azt mondták, ott a legkevesebb a munkaidő és legtöbb a fizetés." Csepelen a csecsemőotthon magánintézet volt, a Weiss Manfréd Művek kórházának a része, ezért a lehetőségei is jobbak voltak, mint az állami intézeteknek.

Lőrincz professzor úr kiüzent Weiss Edith bárónőnek, hogy szeretné meglátogatni. Mondta, hogy van egy nővér, Szegeden végez, és ő szeretné, ha itt dolgozhatna Csepelen.

Így egyik nap táncoltam a búcsúesten Szegeden, másnap a gyönyörű, sötétkék kosztümömben, zsirardikalapban, nagyon elegánsan egy kis bőrönddel fölültem a vonatra és beállítottam Csepelre.

Mire letelt a két hónap, kölcsönös megbecsülés és mély barátság alakult ki Lőrincz professzor úr családjával, ami egy életen át elkísért bennünket. Mindig, minden helyzetben számíthattunk egymásra, és ez melegséggel, örömmel töltött el mindnyájunkat. Kezdetben még Csepelen, ha úgy adódott, hogy ők nem tudtak elmenni, kiküldték nekem az operabérletüket. Pontosan emlékszem, 27 pengő volt a hely ára. Egy alkalommal épp vasaltam az esti ruhám és készültem az Operába, mikor Pista beállított. Mondtam, hogy rögtön indulnom kell az Operába. Felkiáltott: „Jézus Mária! Maga operába jár?" Mivel a többi lány épp nem volt otthon, együtt mentünk Budapestre.

Mielőtt a professzor úr hosszabb időre elutazott – évente többször mentek Kolozsvárra – eljött Csepelre és elkért a bárónőtől, mondván, csak akkor nyugodtak, ha Mária nővér ez idő alatt náluk alszik. Akkor Gábor már 3 év körül lehetett. Joli nővér gondozta őt. Joli nővér és a nagyszülők is otthon voltak, és én is náluk laktam.

(Utánam Kökény Joli ment egy hónapra gyakorlatra. Miután levizsgázott, visszament Gáborka mellé, és ott maradt 10 évig. Azután ment a MÁV-kórházba főnővérnek.)

Egy alkalommal, amikor Csepelen tűzoltóbál volt, Ibike egy gyönyörű, sötétlila báli ruhát adott az alkalomra.

Már menyasszony voltam, amikor a vőlegényem és édesanyja elhajóztak Százhalombattára, és engem nem vittek magukkal. Nagyon szomorú voltam, zokogtam a Duna-parton. Olyan nagy volt a bizalmam és az odatartozásom, hogy az idősebb méltóságos urat kerestem fel, hogy elpanaszoljam a bánatom. Előbb telefonon kérdeztem meg, hogy felkereshetem-e. „Örömmel fogadom! Jöjjön!", válaszolta. Jólesett, hogy elmehettem hozzá.

Úgy 20 év múlva Gábor már orvostanhallgató volt, ő és a barátja kísért el téged az első bálba, a Fészek klubba. Még sorolhatnám! Sok apró és nagy esemény erősítette és bizonyította kölcsönös megbecsülésünket. Gáborral és családjával még ma is tartjuk a kapcsolatot.

Csepel

Weiss Edith bárónő titkárnője voltam – 1940–1943

Július 1-jén délután érkeztem Csepelre. A felvételi irodán a főnővérnél kellett jelentkezni, egy doktorált főnővér volt, aki azonnal beosztott a felnőtt férfiosztályra éjszakázni. Biztos, hogy hétköznap érkeztem, mert rendes üzem volt. Azt mondta, a Baross utcai lakásban fogok lakni a többi nővérrel. A kórházban nem volt hely a nővéreknek, ezért béreltek nekik egy kétszobás lakást. Valaki kijött velem, és megmutatta, hol van. Másnap reggel már dolgoznom kellett.

Ott volt egy szekrény, szépen bepakoltam a holmimat. Ott lakott már a híres operaénekes Tokodi Ilona nagynénje, az apjának a testvére, Tokodi Ica, meg a Roszka (a Rozika), akinek a vőlegénye Bárdos Lajos igazgatónak volt a fia, Steinhart Klári, a többiek nevét már nem tudom. Öten laktunk a bérleményben, az egyik szobában ketten, a másikban hárman. Én a háromágyas szobában aludtam, de néha csak ketten voltunk. A takarítónő reggelente kitakarított, este pedig kihozta a vacsorát.

Nekem pont nyolcra kellett dolgozni menni. A többiek munkaidejére nem emlékszem.

Másnap reggel felkerestem Borbély Ferenc[3] igazgató főorvos urat. Nagyon udvariasan elmondtam, hogy tegnap engem a férfiosztályra osztottak be éjszakázni, de én nem szeretnék többé sem éjszaka, sem férfiosztályon dolgozni. A főorvos úr kedves volt. Azt válaszolta: „Menjen el a csecsemőotthonba, és nézze meg ott a munkát!"

A Weiss Manfréd Kórház csecsemőotthont üzemeltetett a gyári dolgozók gyermekeinek részére. Amíg a szülők dolgoztak, az otthon vigyázott a gyerekeikre. Reggel hattól délután négyig gondozták és ellátták a csecsemőket. Érkezés után lefürdették, átöltöztették őket az otthon ruháiba. Az anyák bejárhattak szoptatni. A gyereknek a tejkonyhán készítették el az ételt, és amikor délután jött az anya, hogy elvigye a gyermekét, még megkapta cumisüvegben a délutánra elkészített ételt.

Lementem a csecsemőotthonba, épp fürdették a babákat. Elképedve láttam, hogyan bánnak a babákkal. Egy nagy fakádba több csapból folyt a víz. Két nővér fogott egy-egy csecsemőt, szinte csapkodták a csecsemők fejét a folyó víz alá. Tűrhetetlennek, szívtelennek tűnt, amit láttam.

Visszamentem az igazgató úrhoz, és mondtam: „Köszönöm, ezt nem vállalom, inkább keresek Budapesten egy másik csecsemőotthont."

Az igazgató főorvos úr nem engedett: „Gondolja meg, ma-

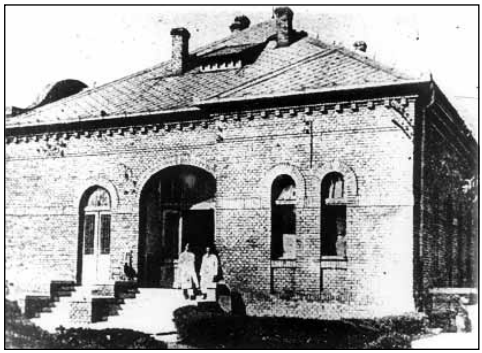

radjon nálunk! Segítek önnek, hogy megtalálja a helyét." És segített. Kinevezett a csecsemőotthon főnővérének. Az lett a feladatom, hogy megtanítsam az ottani nővéreket, hogyan kell szépen, jól kezelni a csecsemőket. Azonfelül a tejkonyha irányítása is az én feladatom lett. A nővérek szemében fekete bárány lettem, ez két hónapig tartott.

A híres Preisich[4] gyermekgyógyász professzor hetente többször rendelt Csepelen a kórházban. A csecsemőotthonból a beteg gyerekeket Preisich professzor úrhoz küldtem vizsgálatra.

Borbély igazgató főorvos úr nagyon elégedett volt a munkámmal. Rövid idő, talán két-három hónap elteltével Weiss Edith bárónővel közösen úgy döntöttek, hogy a bárónő keze alá dolgozom, személyes titkára leszek. Ha Preisich professzor úr rendel, természetesen az ő asszisztenseként is dolgozom. Amikor a professzor úr nem rendelt, egyedül dolgoztam ott.

Hamarosan megismertem az intézmény széles körű és magas színvonalú tevékenységét. Borbély igazgató úr kitűnő bejáró főorvosgárdával dolgozott, akik nemcsak rendeltek, de operáltak is a kórházban. A kórház kiváló szakmai színvonala közismert volt. Az intézmény karitatív munkáját Edith bárónő koordinálta. A csecsemőotthon, a napköziotthon működtetése, a szociális juttatások, az ajándékosztások bokros teendői alig-alig hagytak számára szabad perceket. Mindenhová magával vitt, ahol ilyen látogatásokat tett. Általában autóval utaztunk, mi ketten a sofőr mögött, hátul ültünk. Látogattuk például a kórház vezetőinek beteg hozzátartozóit. A bárónő felügyelte a szociális ellátottság színvona-

lát, és intézte, ha javításra, korrigálásra volt szükség. A feladatok gyakorlati lebonyolítását én végeztem. Továbbra is ellenőriztem a tejkonyhát és a csecsemőosztály munkáját. A tejkonyhán Gizi néni főzte a tápszereket, Tibi, egy kedves munkaszolgálatos fiatalember volt a mennyiségi kiszámításokban a segítségemre.

Abban az időben a karomon kiütések voltak. Borbély főorvos úr az én problémámat is orvosolta, hús nélküli diétára fogott. Vaczli szakácsnő feladata volt, hogy a hús nélküli diétát elkészítse számomra. A kúra eredményt hozott, a kiütések eltűntek. Hosszú ideig így táplálkoztam.

Sok személyes kedvességet, szeretetet kaptam munkatársaimtól, főnökeimtől. A kórháznak két gondnoka volt: egy zsidó és egy keresztény. Mindkettővel jó munkatársi kapcsolatban voltam. A zsidó gondnoktól egyszer egy piros pöttyös labdát kaptam ajándékba. Nagyon örültem neki. Azt mondta: „Látszik, hogy sosem kapott életében ilyen labdát!" A keresztény gondnok Füleki Anni nővértársunkat vette feleségül. Annival jó barátságban voltam. Született egy kisfiuk, aki négyéves lehetett, amikor Anni súlyos beteg lett, fehérvérűségben szenvedett. Anniék rokonsága a Nagykörúton lakott. Ők ápolták, mikor megbetegedett. Többször meglátogattam. Élete végéig barátok voltunk. Mikor meghalt, mellette voltam, én fogtam le a szemét.

Borbély igazgató úr Pesten lakott, autóval járt Csepelre és haza. Egy alkalommal nekem is Pesten volt dolgom személyes ügyben. Ő felajánlotta, hogy magával visz, amikor hazafelé megy. Útközben beszéltem arról, hogy Királyerdőn kitördelik a fákat. Azt mondta: „Én is kitördelném, hogyha fázna a fiam." Szociális érzékenysége és embersége nagyon emlékezetes a számomra. Nővértársaim cukkoltak is érte, mondván, „fekete szemüvegkeretes fiam fog születni". Nagy dolog volt, hogy egy kórházigazgató a nővért beviszi Pestre.

Weiss Edith bárónő és nagy családja

Az idők folyamán tiszta emberi, baráti kapcsolat alakult ki Weiss Edith bárónő és köztem. Abban a kitüntetésben volt részem, hogy a bárónő családjában a szakmai, gyermekgondozói feladatokat is elláthattam. Amikor a kis Margaretha Erzsébetet várta a család, születése előttől kezdődően a segítő csapat tagja lehettem. A szülés Budapesten, kórházban történt, Preisich professzor úr vezette, jelen volt még egy orvos, és én, készenlétben. A kórházi napok után én is a család otthonába költöztem, és gondoztam az újszülöttet. Emlékszem, a szülés előtt Edith bárónővel együtt autóztunk Pestre a szülészetre. Ugyan hátul ültünk ketten, mint szokásos volt. A bárónő egy doboz ajándékot adott át nekem, amelyben 6 gyönyörű hímzett hálóing volt a kórházi napokra. Ezek használatára természetesen nem került sor, mert én végig egyenruhában, készületben vártam, ha a kórházi nővér az újszülötthöz szólított.

Egy másik esetben egy másik Weiss családban 19 éves fiuk betegedett meg skarlátban. Ekkor egy hétre a családhoz költöztem, így segítettem a fiatal fiú gyógyulását.

Későbbiekben az is a feladatom lett, hogy visszahozassam az aknaszedő zsidókat, azokat a munkaszolgálatosokat, akik már két-három hónapja aknát szedtek a fronton.

Munkámat 1943. november végéig, az esküvőm napjáig folytattam. Decemberben szabadságon voltam. Munkám folytatását a következő évben is terveztük, de a háború eseményei másképp döntöttek. A Weiss család tagjai emigrációba kényszerültek.[5]

A mi kapcsolatunk továbbra is felhőtlen maradt.

A háború után, 1947 augusztusában férjemmel eszperantó kongresszuson voltunk Genfben. Még március végén levelet kaptam Edith bárónőtől. Tudta, hogy Svájcba készülünk, ezért megírta Borbély főorvosék címét, és Margarethéék címét is.

Zürichben álltam a pályaudvaron és vártam a vonatomat, ami Küsnachtba visz Borbély főorvosékhoz. Egyszer csak a másik peronon álló vonatablakból leszólt Margaretha Erzsébet. Rio de Janeiróba ment a két gyerekkel. Erzsébettel, aki 1942 szeptemberében született, és az öcsikével, aki utána született. Margaretha Herbert vegyészmérnök volt, évekig dolgozott Rio de Janeiróban. Erzsébet leszólt: „Marika nővér, mit küldjek?" Mondtam, „köszönöm szépen, semmit nem kérek", és a vonat kihúzott balra mellettem. A meglepetéstől és az örömtől percekig szinte elbódultam.

Hamarosan megjött az én vonatom, amely Küsnachtba vitt. Borbélyék ott laktak. Akkor már 6 gyermekük volt, 4 fiú és 2 leány. Azt sem tudták, hová tegyenek, annyira nagy örömmel és szeretettel fogadtak. Mindez kölcsönös volt. Életem egyik nagy élménye volt ez a két találkozás.

1952-ben sajnos szívességet kellett kérnem. Az év elején megbetegedtem, lovagló trombózist kaptam mindkét lábamon. Az orvoskonzílium Heparint javasolt. Akkor még ez a gyógyszer itthon nem volt kapható. Kérésemmel telefonáltam Borbély főorvos úrnak. Másnap megjött a távirat, hogy hol vehetjük át a Heparint.

The Gotham

5TH AVE. AT 55TH ST. · NEW YORK 19, N.Y. · PHONE CIRCLE 7-2200

1947. III. 23.

Kedves Màriàm,

nagyon hàlàsan köszönöm olyan kedves levelét. Higyje el, hogy az együtt töltött, rövidnek tünö idö alatt, öszintén megszerettem magàt és nagyon örülök, hogy maga is megérzi és visszonozza a maga iràntvàltozatlanul fennàlò baràti érzelmeimet. Kimondhatatlanul sajnàlom, hogy az élet olyan kegyetlenül bànt magàval. Bizony, keserves hònapok és évek lehettek ezek, föleg, amig férjéröl nem tudott és a mindennapi gondokon tul az életéért kellett aggòdnia. De ezek az évek mindannyiunk részére keserves évek voltak. Sokat vittek el, de megtanitottak egy nagy leckére: hogy addig, amig azok élnek és velünk vannak, akiket legjobban szeretünk, nem szabad elkeseredni sem panszkodni, hanem olyan hàlàs lehet az ember érte a Jò Istennek, hogy ez a megmaradt kincs mellett minden egyébb eltörpül. Persze, könnyü nekem utòlag és tàvolròl ilyet mondani, de ha megnézem ezokat az aranyos képeket, melyeket egész különösen köszönök, és làtom, milyen egy dràga kis teremtés a kis Marika, akkor szivem egész melegével kivànom és remélem, hogy az élet magànak is kàrpòtolja mind azt, mivel eleinte adòsa maradt és hogy ezentul zavartalanul élvezheti az annyira megérdemelt boldogsàgot! Milyen jò érzés lehet az, hogy ezekben a szörnyü, nehéz években ilyen remekül megàllta a helyét, jòformàn megmentette kis lànyàt. Mind ketten olyan kedvesen mosolyognak a képen, bàrcsak ezentul végig mosolyoghatnak az életet. Milyen örömmel lettem volna segitségére, ha csak tudtam volna. Milyen örömel tenném meg, bàrmikor, ha csak rajtam mulna, mégis azt kivànom, hogy ne legyen semmi segitségre se szüksége. Egészségileg hogy van, kedves Mària? és férje? kis Marika képei felelnek erre a

kérdésre!

Magunkról nem sokat mondhatok. Szinte csodával határos, hogy mind annyian életben maradtunk, és ezért nem tudok elég hálás lenni. Nagyon vágyom haza és az otthoni, régi munkakörömután. Jelenleg itt vagyok New Yorkban 2 hónap óta. Nagyszerü de nagyon idegen, méretei, emberei, tempoja által egyaránt megdöbbentö világ. Még nem sikerült munkaalkalmat találnom. Láttam a miénkhez hasonló intézményeket, és örömmel állapithattam meg, hogy a mieink miatt nem kell szégyelnünk magunkat, még itt is megállnák helyüket. Nem adon fel a reményt, hogy most már nemsokára otthon lehetek és nagyon örülök majd a visszontlátásnak, Borbély Dr.-ék Schweizban vannak, megadom cimüket, biztosan ök is örülnek, ha hallanak magáról: Küsnacht-Zürich, Obere Heslibachstrasse 37.- A negyedik kis fiu már a Schweizban született meg. A gyerekek kedvesek, de nagyon sokat betegeskednek és igy rengeteg munkát, aggodalmat adnak szüleiknek. A nagyok remekül fejlödnek, a kis Sándor már egész kis ember lett. A maga neveltje, a kis Erzsébet aranyos, élénk, kis teremtés, kis öcsikéje szintén odakint született és egész kis vasgyuró, az ö cimük: Frau Dr, Herbert Margaretha, Basel, Hotel Krafft.-

Kedves Máriám, ismételten és nagyon hálásan köszönöm levelét, mindig örülni fogok, ha hallok magáról addig is, amig -remélem nemsokára,- visszontláthatom.

Férjével együtt nagyon sokszor üdvözli,

Weiss Edéll.

A későbbiek során is váltottunk üdvözleteket, leveleket. Az alábbi levelezőlapot 1981. januárban kaptam:

A Weiss család munkásságáról és Csepel történetéről kiváló munkákat olvashatunk dr. Bolla Dezső[6] tollából. Érdemes megismerkedni ezekkel az eseményekkel, hiszen a Weiss-család munkássága történelmünk jelentős és haladó építőköve volt.

A Csepeli Kórház történetéről Dr. Molnár Lajos[7] írt visszaemlékezéseket.

Perényi József[8] *Csepel* című monográfiája értékes beszámolót ad a közegészségügy állapotáról a régi időkben.

Ismerkedéstől az esküvőig 1940 – 1943. november 27.

Különös véletlen, hogy Sági Istvánnal való megismerkedésem a mostohamama rokonságával kapcsolatos, és a szobatársnőm – egyben barátnőm is –, Stefi közvetítésével jött létre. Szegeden találkoztunk először.

A mostohamama fivére, Törteli Ferenc szemlész volt, így hívták a pénzügyőröket. Nagyon szép férfi volt. A mostohaanyám nagyon szerette. Sajnos az alkohol hatalmába került, elment Jugoszláviába, és tíz évig ott kóborolt a hegyek között. Mostohaanyám mindig ment Jugoszláviába keresni, de soha nem találta meg. Itthon maradt felesége és Ernő nevű kisfia. Mivel Ferenc 10 évig nem jött haza, holttá nyilvánították. Később visszajött, de addigra már a felesége újra férjhez ment Juhászhoz, és Ernő is a Juhász nevet kapta. Így lett Törteli Ernőből Juhász Ernő.

Ernő a szegedi látogatás idején 23 éves repülőtiszt, Budapesten a Ganz-gyárban együtt dolgozott a mérnök Sági Istvánnal (Pistával). Ernő elhatározta, hogy meglátogatja édesanyját Szegeden, és nála tölt 2 napot. Meghívta Pistát, hogy tartson vele. Pista szívesen csatlakozott, mert szeretett utazgatni és fényképezni, ez volt a szenvedélye. Szegeden még sosem járt, szerette volna lefényképezni a fogadalmi templomot. Így ketten indultak Pista motorbiciklijével Szegedre.

Stefi kispesti lány volt, családjaik révén régről ismerték egymást Pistával. Stefiék az Ady Endre úton laktak, Pista pedig a Kisfaludy utcában. Pista tudta, hogy Stefi most Szegeden tanul, ezért írt neki egy lapot, hogy Szegedre készül a barátjával. Stefi természetesen örült a látogatóknak.

Stefi különös lány volt, engem elkeresztelt Micinek. Elmesélte, hogy volt neki egy rokona, egy igen magas rangú pap, annak volt a szeretője. Ő íratta be ide a Gyermekklinikára. Számomra különös dolgokat mesélt, és kitanított pl. arra, hogy aki téged igazán szeret, az még a fenekedet is megcsókolja. Nem bírta a szoros fegyelmet a Gyermekklinikán, és mint már említettem, otthagyta.

A jelzett napon Stefániát nem engedték el, nem kapott kimenőt. Azt mondta, Micikém, menjél már el azzal a fiúval, mutasd meg neki a várost, ott vár a templom előtt. Szabad délutános voltam, én elmehettem. Találkoztam Pistával a templom előtt. Pista azonnal a fényképezésbe merült, szinte udvariatlanul nem törődött velem, én meg is voltam sértődve, feleslegesen álltam ott. Este, amikor már Stefi is letette a szolgálatot, elmentünk vacsorázni hárman, az este már kellemesen telt. Barátságos és figyelmes volt mindkettőnkkel. Vacsora

után Juhász Ernőéknél töltötte az éjszakát. Még egy napot maradtak Szegeden, majd harmadnap utaztak haza.

Ismeretségünkben ezután hosszú szünet következett. Csepelre kerültem. Pista ott Steinhart Klárit ismerte. Kedvelte a fiatal lányok társaságát, ott öten laktunk a nővérlakásban. Pista néha eljött hozzánk. Csak körülbelül fél év múlva fordult a figyelme felém.

1941 elején, mikor az Operába készülődésemkor beállított, na, onnantól járt udvarolni. Már fél éve udvarolt, amikor én még mindig azt mondogattam, hiába udvarol, én nem tudom magát elfogadni. Arról volt a vita, hogy kár ezért az egész dologért. Nekem egy célom volt, hogy férjhez menjek. Hozzá nem lehetett férjhez menni, mert ő 2 évvel fiatalabb volt, evangélikus és gazdag.

Elmesélte, hogy milyen gazdag, hogy a Hankiss nagymama hagyott rá egy nagy házat, meg hogy mekkora házban laknak. A Hankiss nagymama ugyancsak Kispesten lakott, a Nyári Pál utcában, és ott volt egy ugyanakkora háza, mint a Kisfaludy utcában, amelyben ők laktak. A nagymama az édesanyjának, Hankiss Gizellának volt az anyja. Cipszer család, jól tudtak németül, ők Hankiss Elemér családjának a másik ága.

Édesapja díszműkovács lakatosmester volt. Tehetséges ember, az alkotásban lelte örömét. Részt vett a Budapesten rendezett Országos Kézműipari Tárlatokon 1925-ben és 1926-ban. Mindkét tárlaton érmet is kapott. Fiát taníttatta, gimnazista korában Németországba küldte nyelvet tanulni.

Amikor Pista elmondta, hogy pár évvel korábban 22 ezer pengőért vették a Kisfaludy utcában a házat, mindjárt ki tudtam számítani, ha Vali férje, Laci 100 pengőért dolgozott havonta, én meg negyvenért, akkor az mekkora összeg is. És két olyan háza van. A saját házuknak csak a fele volt a nevén, a másik fele akkor került rá, amikor az anyja meghalt. A ház eredetileg négy egyszobás lakásból állt, öreg ház volt. A Sági szülők az első két lakásból építettek egy háromszobás, fürdőszobás lakást. A két egyszobás lakásban továbbra is egy-egy lakó lakott. Édesapja hamarosan váratlanul meghalt, összeesett a teraszon. Azóta édesanyjával éltek ketten.

Pista türelmes és kitartó volt az udvarlásban, az ellenkezésemet figyelmen kívül hagyta. Hangversenyre mindig hozott jegyet, meg moziba és színházba. Lőrincz professzor úrék továbbra is elküldték a bérletüket, ha ők nem tudtak elmenni az Operába, akkor már nem egyedül mentem, hanem ketten mentünk.

Pista nagyon színes egyéniség volt. Csinos volt, szép volt. Értett a zenéhez. A Nemzeti Zenedében Kálmán Mária növendéke volt, nagyon szépen hegedült. A hegedű mellett a fényképezés volt a szenvedélye.

A Műegyetemen (akkori nevén Magyar királyi József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) gépészmérnöki oklevelet szerzett, udvarlása idején a Közgazdasági Tudományegyetem előadásait hallgatta. Jól beszélt németül, gimnazistaként Németországban járt, és a nyelvet tanulta. A gimnáziumban franciául tanult.

Később téged egészen kicsi lányként francia mesekönyvből tanított olvasni. Mikor már a felesége voltam, akkor is ilyen maradt, soha meg nem bántott, kedves volt. És mindent megteremtett, soha nem szenvedtem hiányt. Titeket nagyon szeretett, soha nem bántott, mindent megvett, mindent megadott. Jókedvű volt, beszédes, játszott veletek. A háború után is megmaradtak szép

baráti kapcsolataim, most már családunk baráti kapcsolataivá váltak. Pista nagyon szerette a társaságot és a barátait. Rendszeresen hívtunk vendégeket vasárnap délelőttönként és vacsorákra.

Vasárnap délelőttönként tele volt a kert gyerekekkel, az evangélikus pap mindig átjött istentisztelet után.

A vacsorák mindenki számára kedves emlékek maradtak. Álljon itt egy példa, hogyan kezdődött a barátság Varga Tibor gyerekgyógyásszal, egykori szegedi tanárommal.

A Nagyvárad téren mentem az utcán, és véletlenül összetalálkoztam Varga Tiborral. Megismertük egymást, együtt dolgoztunk Szegeden. Ő adjunktus volt a Gyermekklinikán, én meg nővér. Szegedről került föl a Heim Pál Kórházba. Szolgálati lakásban lakott. Egy szoba volt a mamukáé, így hívták az anyját, egy szoba meg az övé. Ili, az élettársa, a gyerekosztályon volt főnővér. Elmondtam, hogy férjhez mentem, van egy 2 éves kislányunk, és meghívtam magunkhoz vendégségbe. Apádat nagyon szerették, és attól fogva nagy barátság volt. Mindig volt kacsavacsora meg másik vacsora. Varga Tibornak volt egy testvére, talán Lajosnak vagy Lászlónak hívták. Évekkel később, mikor szintén velük együtt vacsoráztunk, Pisti kicsi volt még, egészen kicsi, a cserépkályha előtt volt a piszkavas, és majdnem fejbe verte vele Varga Tibor testvérét. Hogyan jutott ez eszébe?

Az együtt töltött esték szép és boldog szakasza volt az életünknek, csak a társadalmi különbségek jelentkeztek fekete fellegekként. Ő azonban nem törődött ezekkel, kitartott, és egyre szerelmesebben kapcsolódott hozzám, így én is belenyugodtam, hogy gazdag és evangélikus. Majdcsak megoldjuk valahogy…

Pista szeretett motorozni és kirándulni, szép tájakat, épületeket fényképezni. Még '41 nyarán mentünk először motorral Kékesre. Amikor este hazaérkeztünk hozzájuk, édesanyja vacsorával várt bennünket, és a kertben tálalt. Megjegyezte: „Tisztességes lány nem megy el motorozni egy fiúval a Kékesre." Gyanakvó szemmel nézte fia udvarlását egy szegény lánynak, aki ráadásul még motorozni is elmegy.

Számunkra szép élmény és nagy boldogság volt az időnkénti hétvégi motorozás. Mátraházán még egy kedves Pirike nénit is találtunk, aki szállást adott, ha két napra mentünk.

Hamarosan megjelentek az igazi felhők. Pista katona volt, előbb Budapesten, majd Hajmáskéren. 1942 nyarán szabadságomból egy hetet Balatonalmádiban töltöttem. Pista kivett egy szobát a számomra, ő pedig Hajmáskérről jött naponta motorral, mert csak egy-két óra szabadságot kapott. Így is szép időt töltöttünk együtt.

Ottlétem alatt egy fiatal lányhoz tartozó bonyodalom is keletkezett új kérőm személyével: harmadik napja laktam a szobámban, amikor szólt a szálloda portása, hogy nagyon sajnálja, de kénytelen átköltöztetni egy másik szobába, mert egy fiatal ügyvéd, aki mindig ugyanezt a szobát kapja, ha itt van, ma este megérkezik. Rendben van, gondoltam, kiültem a hallba, és vártam az átköltözést. Megérkezett dr. Lukács Ferenc ügyvéd, mindjárt mellém ült és bemutatkozott, miután megtudta a szálloda portásától, hogy egyedül tartózkodom a szállodában. Ugyan mondtam, hogy a partnerem katonai szolgálatot teljesít, és nemsokára megérkezik, ez őt nem zavarta, kedvesen körülvett. Ettől kezdve,

ha egyedül voltam, kereste a társaságom, amikor meghallottuk a motor búgását, elvörösödött és távozott. Ferenc később is többször jelentkezett, elmondta, hogy szándéka komoly, ha mégis meggondolnám magam, és nem mennék Sági Istvánhoz, ő azonnal elvesz feleségül.

Pista édesanyja hirtelen súlyos beteg lett, mindkét mellét levették, a Kékgolyó utcában kezelték. A kór hirtelen jött, az orvosok azt mondták, csak hónapjai lehetnek hátra. Így nem zavartuk őt a mi házassági terveinkkel, hiszen ő gazdag lányról álmodott a fiának, és nagy esküvőt tervezett volna az evangélikus templomban, de ahhoz nekem reverzálist kellett volna adnom, hogy a születendő gyermekek evangélikusok legyenek.

1942. szeptember 16-án, a születésnapomon eljegyeztük egymást. Együtt mentünk Budapesten egy ékszerészüzletbe, megvettük a gyűrűket. Onnan a Duna-partra sétáltunk, és gyűrűt húztunk egymás ujjára. Boldogok voltunk. Attól kezdve – emlékszem – munka közben is mindig nézegettem a gyűrűs ujjamat, vajon megvan-e még a gyűrű? Pista édesanyja előtt azonban nem hordtuk a gyűrűt. Csepelen, a munkahelyemen és baráti körben mindenki ismerte a szerelmünket, és örült, hogy így döntöttünk. Fehér Vili bácsi is ismert és szeretett, ő adott össze bennünket a Községházán.

Egy alkalommal, amikor a kis Erzsébet születése után dr. Margaretha Herbert házában laktam, s Pista odajött látogatni, a bárónő azt kérdezte tőle: „Mérnök úr! Meg fogja érdemelni a Máriát?"

1943 őszén Pista édesanyja kórházban feküdt, ő pedig megbetegedett, nagyon magas lázzal maradt otthon. Édesanyja aggódva telefonált a szomszédjukban lakó fiatal lánynak, Pirikének, aki megnyugtatta, hogy ne tessék aggódni, mert itt van Pista menyasszonya, és ő ápolja. Átjártam Csepelről munka után, és még este visszamentem, miután Pistát elláttam. Az anyja azt mondta, hogy édes fiam, mindent tudok, csak egyetlenegy kérésem van, hogy hozd haza. Így hamarosan megesküdtünk. A részleteket Pista intézte, katona volt. Semmit sem tudok, hogy miért úgy történt, egyszer csak jött, hogy 2 hét múlva megesküszünk. Biztosan disperzáció alatt esküdtünk. Annyit jelentett, hogy nem kellett kivárni azt a bizonyos kihirdetési időt. Fehér Vili bácsi volt a közjegyző, ő esketett, és mivel nem volt templomi esküvő, így egyszerű volt.

Pista édesanyja elfogadta a helyzetet, és nem kérdezte, hogy mikor lesz a templomi esküvő. Súlyos beteg volt, már nem tudott eljönni.

Az esküvőnk napján, november 27-én szombaton reggel 8-tól fél 12-ig dolgoztam. Munkahelyemről hazamentem előbb, átöltöztem, utcai ruhában mentem az esküvőre. Oda érkezett Pista, csak egy napra engedték el a katonaságtól, de civil ruhában jöhetett. Vali is oda érkezett, egy nagy tálca rántott csirkét hozott a lakótársaimnak, barátnőimnek.

Együtt mentünk gyalog a Községházára, erre emlékszem, mert elvitte a szél a kalapomat. Hárman mentünk, Vali, a vőlegény meg én. A községházán szereztünk még egy tanút, a tisztiszolgát. 1 órakor esküdtünk.

A Községházáról a Gellért Szállóba mentünk, az esküvői ebéden töltött paradicsomot ettünk. Onnan egyenesen a Keletibe mentünk. Öt óra körül indult Vali vonata, őt kikísértük, és utána hazamentünk Kispestre.

Otthon a nászajándékok özöne fogadott bennünket. Nagy néni, a közelebbi lakás bérlője nyitotta-zárta a kaput az ajándékot hozók számára. Edith

bárónőék elhalmoztak mindennel, ami háborús időben értéket jelenthet. Érkezett 30 mázsa tűzifa, zsákszámra liszt, és minden, ami egy háztartáshoz szükséges.

Korábban egy alkalommal a bárónő megkérdezte: „Mária, hol fognak lakni?"„Kispesten, Pistáék házában", válaszoltam. „És ott mivel fűtenek?" „Három szép cserépkályhával", szólt a válasz. Természetesen ennek a beszélgetésnek semmilyen jelentőséget nem tulajdonítottam. Csak akkor emlékeztem rá viszsza, amikor megláttam a 30 mázsa tűzifát a garázsban.

Következő meglepetésem egy szobabútor volt. Az is ott állt a garázsban. A bútort hosszú részletre kívántam megvenni, és már befizettem egy vagy két részletet. Esküvő után megköszöntem a bárónőnek, hogy hazaszállíttatta, és mondtam, hogy természetesen a részleteket fizetem tovább. Ő így szólt: „Itt valami tévedés van, a bútor már rég ki van fizetve."

Az ebédlőben álltak a dísztárgyak. Gyönyörű ólomkristály tál Lőrincz professzor úréktól, nagy bordó, színes ólomkristály váza Winternitz főorvos úrtól, ezüsttálcák, kávéskészlet, elektromos kenyérpirító, és még több kisebb ajándék.

Anyósom boldog volt, ebből látta, hogy milyen becsülete van az ő fia választottjának. Megjegyezte: „Mennyi gyönyörű ajándékot kaptál! Érdekes, te sem kaptál étkészletet, annak idején én sem kaptam."

December 1-től év végéig szabadságon voltam, s akkor az az év készen volt. A bárónő szeretettel és nyomatékosan mondta, hogy a jövő évben feltétlenül visszavár. December folyamán karácsonyig minden héten jöttek oda hozzám Roszka, meg a többiek, hogy tanácsot kérjenek: ezt hogyan kell, azt hogyan kell csinálni.

Utószó

1944-ben azután megtapasztaltuk a háború, a bombázások borzalmait. 1945-ben Pista orosz hadifogoly volt, szeptember végén tért haza. Majd az ország átalakulását, újraépítését, hosszú történeti eseményeit a mai napig is megéltük.

Személyes életemben sok gyönyörű élményben volt részem gyermekeimmel, férjemmel, rokonaimmal, barátaimmal, és sok nehéz élményben a családban előforduló betegségek során.

Mindez már egy következő interjúkötet témája lehet.

Most zárom ezt a kötetet azzal a gondolattal:

Hálás vagyok a sorsnak, hogy ifjú koromban ilyen kiváló egyéniségek tanítványa, munkatársa, barátja lehettem, és a sok gyermekkori bánat után megtapasztalhattam az emberi megbecsülés és a mély, odaadó szeretet életre szóló élményét.

Jegyzetek

[1] Kramár Jenő (Bp., 1895. szept. 21. – Boston, 1981) orvos, gyermekgyógyász, tanár. 1920-ban szerezte meg orvosi oklevelét a budapesti orvosi karon. 1920-tól a pécsi gyermekklinika munkatársa, 1924–1925-ben Rockefeller-ösztöndíjas az USA-ban, 1927-től magántanár, 1929–1931-ben mb. tszv. 1931-ben a szegedi orvosi karon a gyermekgyógyászat rk. tanára, 1935–1944-ben ny.r. tanár. 1943–1944-ben az egyetem rektora. 1945-ben az USA-ban telepedett le, 1950-től a nebraskai Creighton Egy.-en a gyermekgyógyászat tanszékvezető egyetemi tanára. Több külföldi és amerikai akadémia, társaság, egyesület és nemzetközi szervezet r. levelező és tiszteletbeli tagja. A hipofízis-hormonok fiziológiával és patológiájával, a hajszálerek patológiájával, a vérzékenység mechanizmusával foglalkozott. – Fm.: *Adatok a szamárköhögés klinikájához és bakteriológiájához* (Orvosi Hetilap, 1924); *A szegedi polymielitis-járvány tanulságai* (Liszka I.-nel, Orvosi Hetilap, 1933); *A csecsemők és gyermekek tüdőgyulladásáról immunitástani szempontból* (Orvosképzés, 1933); *Untersuchungen zur Pharmakologie und Pharmakody-namie des Kindesalters* (Varga T.-ral, Blazsó S.-ral, Archiv für Kinderheilkunde, 1934, 1936); *Zur Klinik des akuten Rheumatismus* (Jahrbuch für Kinderheilkunde, 1937); *Die kindliche Ruhr und das Nervensystem* (Csajághy M.-val, Miskolczy D.-vel, Bp., 1940); Adatok a vérhas chemotherapiájához (Orvosi Hetilap, 1942).

[2] Lőrincz Ferenc (Bálványosváralja, 1898. okt. 15. – Bp., 1986. máj. 15.) orvos, mikrobiológus, parazitológus, egyetemi tanár, az orvostudományok doktora (1956). Orvosi tanulmányait a kolozsvári egyetemen kezdte 1919-ben, majd a Szegedi Tudományegyetemen 1924-ben szerzett oklevelet. Egyetemi pályafutását a Ferenc József Tudományegyetem Szövet- és Fejlődéstani Intézetében kezdte, majd a Kórbonctani Intézetben volt tanársegéd. 1926-ban megszerezte a törvényszéki orvosi oklevelet, 1934-ben a laboratóriumi szakorvosi képesítést. 1928-ban az Országos Közegészségügyi Intézet adjunktusává nevezték ki. Megszervezte az OKI kórszövettani és parazitológiai osztályát. Őt tekintik a magyar humán parazitológia megteremtőjének. 1934-től a Budapesti Tudományegyetemen parazitológiából magántanár. 1936-ban a Szegedi Tudományegyetem közegészségtani és kórtani tanszékén egyetemi tanár. 1940–1942 között a Kolozsvárra visszaköltözött Ferenc József Tudományegyetem Közegészségtani Intézetét vezette, és az egyetem orvosi karának prodékánja. 1943–46-ban Budapesten az OKI igazgatója. 1946-tól az Országos Kémiai Intézet tudományos tanácsadója, majd kísérletügyi főigazgatója, 1948-tól mikrobiológiai és húsipari osztályának vezetője, 1950-től 1959-ig az országos Mezőgazdasági Ipari Kísérleti Intézet (OMIKI), majd az ebből alakult Konzerv-, Hús- és Hűtőipari Kutatóintézet húsipari osztályának vezetője volt. 1959-től az akkor alapított Országos Húsipari Kutatóintézet igazgatója 1970. évi nyugalomba vonulásáig. A Húsipar c. folyóiratnak alapító szerkesztője, és a folyóirat szerkesztőbizottságának haláláig tagja volt. A Magyar Parazitológusok Társasága 1964. évi megalakulásakor az elnökség tagjává választotta, 1967-től elnöke, 1972-től t. elnöke a Társaságnak. Közreműködött a Társaság folyóiratának, a Parasitologia Hungaricának a megalapításában (1968), a szerkesztőbizottságnak haláláig tagja volt. Tudományos és szakirodalmi munkásságának eredményeit – kötetben megjelent művein kívül – 171 dolgozatban publikálta. Balassa János-díjjal (1935), Mészáros Károly-díjjal (1939), Sigmond Elek-emlékéremmel (1965) tüntették ki. A Szegedi Egyetem díszdoktora (1980). – F.m.: *Bakteriológia, immunitástan, parazitológia* (társszerzőkkel, Bp., 1935); *A maláriáról* (Bp., 1939); *Húsipari kézikönyv* (Bp., 1973) – Irodalom: Kassai Tibor: *In memoriam L. F.* (Orv. Hetil., 1983, 3. sz.); *Dr. L. F.* (Élelmezési Ipar, 1986. 12. sz.)

[3] Borbély Ferenc (Hátszeg, 1900. júl. 11. – Zürich, Svájc, 1974. aug. 2.) orvos, toxikológus, egyetemi tanár. 1925-ben szerezte meg orvosi oklevelét a budapesti orvosi karon. 1925–1927-ben ugyanott a III. sz. belklinikán gyakornok, 1927-től az OKI munkaegészségügyi és toxikológiai laboratóriumában munkatárs. Főleg ipari mérgezésekkel foglalkozott. 1936-tól a Weiss Manfréd-gyár kórházának igazgatója. 1945-ben Svájcban telepedett le, a zürichi egy. munkaegészségtan professzora lett. Elsősorban ipari megbetegedésből származó belgyógyászati betegségekkel foglalkozott. Megszervezte a svájci országos Toxikológiai Intézetet. – Fm.: *Erkennungen und Behand-lungen der Lösungsmittel vergriftungen* (Zürich, 1946); *Vergriftungen durch halogenierte Kohlenwasserstoffe* (Berlin–München–Wien, 1961)

[4] Preisich Kornél (Szolnok, 1869. jún. 15. – Bp., 1955. jan. 1.) orvos, az orvostudományok doktora (1952). 1894-ben a budapesti orvosi karon szerzett orvosi oklevelet, 1894-től Bókay János mellett gyakornok a Stefánia Gyermekkórházban. 1900-ban egy évet külföldön töltött ösztöndíjasként, bakteriológiai és gyermekgyógyászati tanulmányokat folytatott. 1904-től a Szt. László Kórház orvosa, illetve főorvosa. 1905-ben egy. magántanár. 1930-ban c. rk. tanár. Allergiával, tbc-vel és gyermekkori fertőző betegségek kórtanával foglalkozott. – Fm.: *Az angolkórság* (Bp., 1908); *Általános haematológia* (Bp., 1908); *A vörhenyről* (Bp., 1913) – Irodalom: Surányi Gy.: *P. K.* (Gyermekgyóg., 1955).

[5] A Weiss-család alábbi tagjai az 1944. május 17-én megkötött szerződés alapján semleges országokba (Portugália, Svájc) távoztak: Özv. Mauthner Alfrédné, szül. Weiss Elza bárónő, Mauthner Ferenc, báró Weiss Jenő, Weiss Jenőné bárónő, szül. Geitler Anna, Weiss Alfonz báró, Weiss Alfonzné bárónő, szül. Herzog Erzsébet, Weiss Gábor báró, Weiss Márta bárónő, Kornfeld Móric báró, Kornfeld Móricné bárónő, szül. Weiss Marianna bárónő, Kornfeld Mária bárónő, Kornfeld Hanna bárónő, Kornfeld Tamás báró, Kornfeld György báró, Kornfeld Györgyné bárónő, szül. Kawalsky Elza, Dr. Chorin Ferenc, Chorin Ferencné, szül. Weiss Daisy bárónő, Chorin Erzsébet, Chorin Daisy, Weiss Edith bárónő, Dr. Borbély Ferenc, Dr. Margaretha Herbert, ifj. dr. Heinrich Antal.
Weiss Edith bárónő az USA-ban is folytatta a magyar emigrációt segítő munkáját.

A Weiss Manfréd konszerntől a Rákosi Mátyás Művekig: egy családi vagyon végnapjai, http: //w ww. archivnet.hu/pp_hir_nyomt at.php?hir_id=2 6 0

[6] dr. Bolla Dezső: *Csepel története*, Csepel, 2010, ISBN: 978-963-063-859-3; Bolla Dezső – Holczman Györgyné: *Csepeli helyismereti bibliográfia*, Csepel Vállalkozás-fejlesztési Közalapítvány, 2009, ISBN: 978-963-214-845-8

[7] dr. Molnár Lajos: *Kórház a város peremén, 50 éves a csepeli kórház*, Zrínyi Nyomda, Budapest, 1974

[8] Perényi József: *Csepel, Magyar városok monográfiája*, Budapest, 1934

Rendkívül érdekes és ugyanakkor hiteles képet kap ebből a könyvből az olvasó a magyar társadalom alsó középosztályának belső életéről, majd a gazdasági elitjéről a múlt század első felében. Szerzője, Sági Istvánné Weisz Mária néni lányának és fiának kérésére mondta el fiatalkora történetét százéves korában, bámulatos frissességgel. Most már túl van a száznégyen is, és még mindig ugyanolyan. Pedig kemény élete volt – vagy talán éppen azért.

Kétéves volt, amikor meghalt az édesanyja, és tízéves, amikor az édesapja. Így megtapasztalta az árvaság gyötrelmeit, majd megismerte a csobánkai és a szikszói árvaházat. Örömét a tanulásban lelte. Csobánkán magántanulóként végezte a polgári 2–3–4. osztályt, és kitűnően vizsgázott a Knézich utcában. Az árvaházban ünnepelték, mert nagy dicsőséget szerzett az intézménynek. A szikszói árvaházból a miskolci Felsőkereskedelmi Iskolába íratták, de ott tandíjat kellett volna fizetnie, így már évkezdés után kimaradt. A nagymamánál töltött éveiben sokféle munkát elvállalt, és sóvárogva várta, hogy valamit tanulhasson, de semmi sem sikerült, mindenütt tandíjat kértek. Két évig éjszakázott a Szolnoki Kórház gyermekosztályán, majd jobbra fordult a sorsa, és Hódmezővásárhelyen a kórházban nappali beosztásban dolgozhatott a gyermekosztályon ápolónőként. Beteljesült az álma, amikor a Szegedi Klinika kétéves gyermekgondozónő-képzőjét elvégezte. Az oklevele elnyerése után Csepelen a Weiss Manfréd-kórházban a híres gyáros Weiss-család szolgálatába került, Weiss Edit bárónő titkárnőjeként. Ő (Weiss Edit) volt a családban megbízva azzal, hogy jóléti intézmények alapításával és működtetésével nyerje meg a társadalom bizalmát.

Mária fiatalos buzgalommal segített ebben – de közben mindig nyitva tartotta a szemét. Most magától értetődő őszinteséggel számol be minderről. Mi pedig – olvasva – egyre jobban megtanuljuk őt szeretni.

Vitányi Iván

Cédrus Művészeti Alapítvány
1136 Budapest, Pannónia u. 6.
Telefon: (1) 247-6657
Mobil: (30) 511-3762
E-mail: szongy@gmail.com
Honlap: www.naputonline.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence

ISSN 1787-6877
ISBN 978-615-80686-0-4